

Smarta städer underifrån

Att lära från Barcelona och Madrid

Jaen-Henrik Kain & Jenny Stenberg

Smarta städer underifrån: Att lära från Barcelona och Madrid

© Jaan-Henrik Kain & Jenny Stenberg, 2024

Gothenburg Research Institute, Göteborgs Universitet

Denna bok rapporterar forskningsprojektet *Den tredje generationens smarta svenska städer: Att lära från Barcelona och Madrid* med finansiering från Richterska stiftelsen, projektnummer 2020-00597.

Foto: Jaan-Henrik Kain & Jenny Stenberg. Layout: Apricus.nu
Bilderna är från Barcelona och Madrid och är tagna 2015–2023. De finns med som illustration och har inte någon direkt koppling till texten.

Innehåll

Vad är smarta städer?	• 4
'Collected' eller 'collective' intelligens?	• 7
Framtidens demokrati	• 8
Smarta och/eller demokratiska städer?	• 10
Städerna Barcelona och Madrid under 2010-talet	• 12
Historien om Consul i Madrid	• 14
Historien om Decidim i Barcelona	• 15
Barcelonas deltagandebudget och citizen assemblies	• 16
Medborgardeltagandet i Barcelonas stadsutvecklingsprocesser	• 18
Decidim och nya arbetssätt inom Barcelonas förvaltningar	• 20
Barcelonas organisation för medborgardeltagande	• 22
Leder plattformen Decidim till mer inflytande?	• 24
Nödvändigheten av en stark deltagandekultur	• 25
Smarta städer som hybrider mellan online och offline	• 26
Consul och Decidim som teknopolitiska ekosystem	• 28
Öppen, kollaborativ och demokratisk programutveckling	• 30
Öppen källkod och en global Decidim-community	• 32
Vad kan AI bidra med inom den smarta stadsdemokratin?	• 33
Exempel på en ännu mer aktivistisk programutveckling	• 34
Canódom, ett centrum för digital och demokratisk innovation	• 37
Risker med att använda digitala verktyg	• 38
Vilka slags digitala verktyg saknas idag?	• 39
Smarta städer i Sverige? Insikter från en workshop i Göteborg	• 42
En karta över de digitala verktygens 'smartheit'	• 52
Slutord	• 54
Referenser	• 56

Några begrepp att förklara

Civic tech: En viktig del av ett brett deltagande i stadsomvandling är det som kallas civic technology, ofta förkortat till civic tech. Civic tech bygger kopplingar mellan medborgare eller mellan medborgare och olika styrande organ (som exempelvis kommunen) genom olika slags digitala lösningar. Det kan handla om att få tillgång till öppna data, om stöd till lokal organisering (community organizing) eller för att bygga sociala nätverk, om folkfinansiering (crowd funding), eller om delningsekonomi (collaborative consumption)(Patel et al., 2013).

Hackare: I det här sammanhanget en person med avancerad kunskap om datorer och programmering, och som ofta är en del av en subkultur som – ofta tillsammans – ger sig i kast med intellektuella utmaningar för att på kreativa sätt på bästa sätt utnyttja datorhårdvara och utveckla datorprogram för att skapa nydanande resultat och användningsområden. Det handlar alltså inte om ondsinta personer med dunkla syften (Wikipedia, 2023a).

Hacktivister: Hackare som använder sina datorkunskaper för att åstadkomma social förändring eller stödja politiska mål, ofta kopplat till civil olydnad, yttrandefrihet, mänskliga rättigheter och fri tillgång till information (Wikipedia, 2023b).

Öppna data (open data): Öppna data är data som är fritt tillgängliga fria att bearbeta och fria att delas vidare för alla och för vilket ändamål som helst. Särskilt viktigt är att den data som olika styrande organ har (staten, kommunen, osv.) är öppen för alla, så att det finns full transparens när det gäller exempelvis dataunderlag och beslutsprocesser (Wikipedia, 2023c).

Öppen källkod (open source): I motsats till programvara som utvecklas och ägs av kommersiella aktörer, så är program med öppen källkod fritt tillgängliga att använda, och dessutom ofta fria att vidareutveckla och anpassa (beroende på vilken licens källkoden lyder under). Program med öppen källkod utvecklas dessutom ofta genom brett och decentraliserat samarbete. Open source kan också överföras på andra områden, som t.ex. produktdesign och läkemedel (Wikipedia, 2023d).

Vad är smarta städer?

Den här rapporten undersöker hur och på vilket sätt digitala teknologier kan stödja medborgarnas möjligheter till ett ökat inflytande i stadsliv och stadsutveckling. Under de senaste 20 åren har det pratats och skrivits mycket om så kallade 'smarta städer', eller smart cities. Kortfattat handlar detta om att få städer – allt från megastäder med miljontals invånare till glesbygdens småsamhällen – att fungera bättre genom att olika typer av information samlas in och analyseras med hjälp av olika slags informationsteknologier (IT). Det kan handla om sensorer som mäter olika flöden i staden, exempelvis människor, trafik, energikonsumtion eller dagvatten. Statistik kan samlas in om hur exempelvis handel, investeringar och bostadsbyggande utvecklas. Ett växande informationsflöde kommer från Internet of things (IoT), dvs. att allt fler apparater kring oss är uppkopplade och delar data över Internet, allt från robotdammsugare och kylskåp, till bilar och husens uppvärmningssystem, och inte minst våra smartphones med alla appar och vår användning av sociala medier.

Utvecklingen mot smartare städer har sedan början på 2000-talet till stor del drivits på av globala teknikföretag, som ser stora affärsmöjligheter i allt detta insamlade av data, och särskilt i att denna data måste analyseras för att kunna komma till nytta. Kraftfulla informationssystem måste finnas på plats för att kunna styra och optimera exempelvis stadens trafikflöden och energikonsumtion i realtid. Allt fler städer skapar så kallade digital twins, där exempelvis Göteborg tar fram en digital tredimensionell tvilling för att kunna studera och experimentera med stadens olika funktioner i all dess komplexitet (Göteborgs stad, 2023a). Smartare städer skapar också nya möjligheter för hur vi lever och arbetar, där många redan konsumerar och arbetar

på distans från butiker och arbetsplatser, vilket också skiftar stadslivet från det lokala livet till mer globala marknader.

På senare tid har också artificiell intelligens (AI) vuxit fram som ett sätt att snabbt analysera stora datamängder, genom att datamaskiner går igenom all den data som kan samlas in i smarta städer och successivt 'lär sig' för att sedan föreslå vilka handlingsvägar som är bäst för oss människor (Svitek et al., 2020). Detta är en svindlande snabb utveckling där vi ännu har svårt att överblicka vad detta innebär i fråga om demokrati och medborgarnas inflytande, inte minst eftersom en AIs smarthet beror på kvaliteten på dess programmering och maskinlärande. Här finns en risk att AI kan förstärka olika slags sociala och ekonomiska orättvisor genom att olika fördomar och antaganden följer med in i de algoritmer den programmeras med och det urval av den data AI får sig till livs för att 'lära sig' (Hinojosa-Hinojosa & González-Cacho, 2023).

Kan städer vara både smarta och demokratiska?

Men var finns då medborgarna i denna kakafoni av insamlade data och databearbetning? Parallellt med den rusande tekniska utvecklingen har det vuxit fram en motkraft mot att smarta städer enbart ska bygga på storskaliga kommersiella IT-lösningar, som kopieras och upprepas världen över. Och som nu på senare tid kompletteras med att AI baserad på maskinlärande ska optimera fram någon form av största möjliga nytta för invånarna. Den viktiga frågan är ju vem som ges möjlighet att vara med om att definiera vad som är en 'nytta'. Kan städer vara både smarta och demokratiska?

Denna rapport redogör för en undersökning som gjordes 2022-2023 i två städer som har varit föregångare som smarta städer grundade i brett medborgardeltagande i stora och små beslut kring stads- och granskapsutveckling: Barcelona och Madrid. Underlaget består av tre delar. Vi har läst texter om olika aspekter av smarta städer: vetenskapliga texter, rapporter, städers och organisationers hemsidor, blogginlägg, beskrivningar av olika digitala verktyg, mm. Vi har också intervjuat 15 personer i Barcelona och Madrid, där många av dem har varit nyckelpersoner i utvecklingen av dessa som demokratiska smarta städer. Bland intervjupersonerna fanns tjänstepersoner, politiker, forskare, konsulter/expert, aktivister/hacktivister och civilsamhälle. Slutligen höll vi en workshop i Göteborg på temat med nio inbjudna där erfarenheterna från Barcelona och Madrid speglades mot situationen i Göteborg.

Förutom att bidra med fakta kring utvecklingen och erfarenheterna i Barcelona och Madrid har intervjuerna gett oss insikter i vad som är viktigt att ha med sig om man vill sortera upp och fundera kring smarta städer grundade i medborgardeltagande och en bred demokrati. Studien grundar sig alltså i två spanska städer med sina särskilda förutsättningar – vilket också har avgränsat de texter som ligger till grund för arbetet – och är det viktigt att poängtera att rapporten speglar vad våra informanter har sagt och alltså inte ger en heltäckande bild av alla aspekter och möjligheter som ryms inom fältet smarta och demokratiska städer. Eftersom ett skifte i politisk majoritet i Madrid har minskat stadens engagemang i digital demokrati underifrån har erfarenheterna i Barcelona fått ta mer plats i rapporten.

'Collected' eller 'collective' intelligens?

Om målet är att förvalta och utveckla våra städer bättre: På vilket sätt gör oss smarta städer mer intelligenta? I boken *The Tao of Democracy* lyfter Tom Atlee och Rosa Zubizarreta (2003) fram skillnaden mellan *collected intelligence* och *collective intelligence*. De flesta exemplen på städers smarthet på sidan 4 bygger på stora mängder data som samlas in från många olika slags digitala enheter, för att sedan bearbetas i mer eller mindre avancerade dataprogram. Sådan *collected intelligence* fyller självklart en viktig funktion i städers förvaltning och utveckling, där de snabba framstegen inom AI visar på stor potential, i alla fall om vi lyckas undvika att lämna över all kontroll till maskinhjärnorna i en dystopisk framtid.

Collective intelligence å andra sidan bygger på vad vi är som människor – med våra styrkor och svagheter – en sammanblandning av våra olikheter till något mer storartat än vad vi kunnat åstadkomma var och en för sig. Det handlar om demokrati och inflytande i stadsutvecklingen, men också om kreativitet och sociala innovationer och om hur vi tillsammans skapar vårt stadsliv och våra stadsmiljöer.

François Mancebo (2020) sammanfattar olikheten mellan insamlad respektive gemensam intelligens som skillnaden mellan 'hård' och 'mjuk' användning av teknologier i smarta städer. Det hårda perspektivet prioriterar effektiv resursanvändning inom sådant som transporter vattenanvändning, avfallshantering och energiförbrukning medan det mjuka perspektivet i stället betonar sociala relationer, inkludering, deltagande, sociala innovationer, mångfald och rättvisa. En annan viktig skillnad är att det första paradigmet förutsätter att smarta lösningar med mindre justeringar kan kopieras var som helst i världen

medan det senare i stället bygger en lokalt relevant intelligens, som växer fram ur en mångfald av människors kunskaper och färdigheter.

Den här rapporten handlar om hur en kollektiv, gemensam intelligens kan vara ett kraftfullt bidrag till allt smartare städer, inte minst som ett viktigt komplement och balanserande kraft till den insamlade intelligensen. Fokus ligger alltså på människors förmåga att vara intelligenta tillsammans, inte på maskiners artificiella intelligens.

Framtidens demokrati

Rapporten Future Democracies (Noguero et al., 2019) diskuterar demokratin i den digitala värld vi nu lever i. Den beskriver hur framtidens demokrati ger människor möjlighet att tillsammans styra över gemensamma resurser men att en rad demokratiska rättigheter måste finnas på plats för att detta ska kunna bli verklighet.

1. **Rätten att förstå:** Öppen förvaltning (open governance) byggd på transparens, fri tillgång till all dokumentation och en tillgänglig digital infrastruktur med fria mjukvaror gör det möjligt för människor att hantera och dra nytta av sitt eget 'digitala kapital' (sina egna data) på ett demokratiskt sätt. Intresserade enskilda, organisationer och nätverk av experter kan syna hanteringen av information, exempelvis genom att se till att det inte finns några diskriminerande algoritmer (särskilt viktigt med en exploderande AI), och föra fram olika tolkningar till debatt.

2. **Rätten att tala:** Alla har ett lokalt forum i sitt grannskap där de kan ta upp frågor som är viktiga för dem. Dessa är kopplade till digitala plattformar där användarna enkelt kan dela sina känslor, problem, idéer, klagomål och förslag – anonymt om de så vill.

3. **Rätten att samarbeta:** Då människor talar om sina intressen, bekymmer eller idéer så kan man koppla samman dem i olika konstellationer och öppna möjligheter för samarbete inom olika teman. Medborgarlaboratorier ska finnas i grannskapen med rum för diskussioner och allt annat som behövs för grupparbete, inklusive mötesstöd, expertstöd (inom sakfrågor) och medling där så behövs. Mötena kan ske ansikte mot ansikte, digitalt online eller som en blandning av dessa. Laboratorierna blir till fokuspunkter för innovationer

där samarbetet kan leda till aktiviteter som skapar gemensam nytta, exempelvis förslag på ändringar i politiken eller till att man tar fram prototyper som kan prövas av allmänheten.

4. **Rätten att föreslå:** Oavsett var de kommer ifrån så ska alla förslag kunna vara synliga och få stöd att spridas offentligt som medborgarinitiativ, att prövas av både grannar och myndigheter.

5. **Rätten att inte hålla med:** Oenighet är en viktig drivkraft för att omvandla och förbättra vårt samhälle. Medborgarinitiativ ska därför också kunna visa på oro och konflikter och kanske leda till att offentliga initiativ som redan är på plats ändras. Oenighet och kritiskt tänkande kan vara den bästa källan till samhällsförbättringar.

6. **Rätten att bry sig om:** Omsorg om människors liv ska vara i fokus. Sättet vi styr våra städer på måste vara ett rum som välkomnar alla slags människor och i olika skeden av livet, där dagsrytmen är en väsentlig del av hur vi gemensamt tänker, skapar och fattar beslut. Det är omöjligt att tänka sig att framtidens demokrati inte är inkluderande.

7. **Rätten att bestämma:** Beslut ska fattas genom organ med ett representativt urval ur den del av befolkningen som berörs, där deras överläggningar stöds av mötesunderlättare och expertrådgivning. Alla ska ha möjlighet att bli utvalda till att delta och urvalsprocessen måste hållas fri från demografisk ensidighet och omfatta de minoriteter som kan drabbas av beslutet.

Smarta och/eller demokratiska städer?

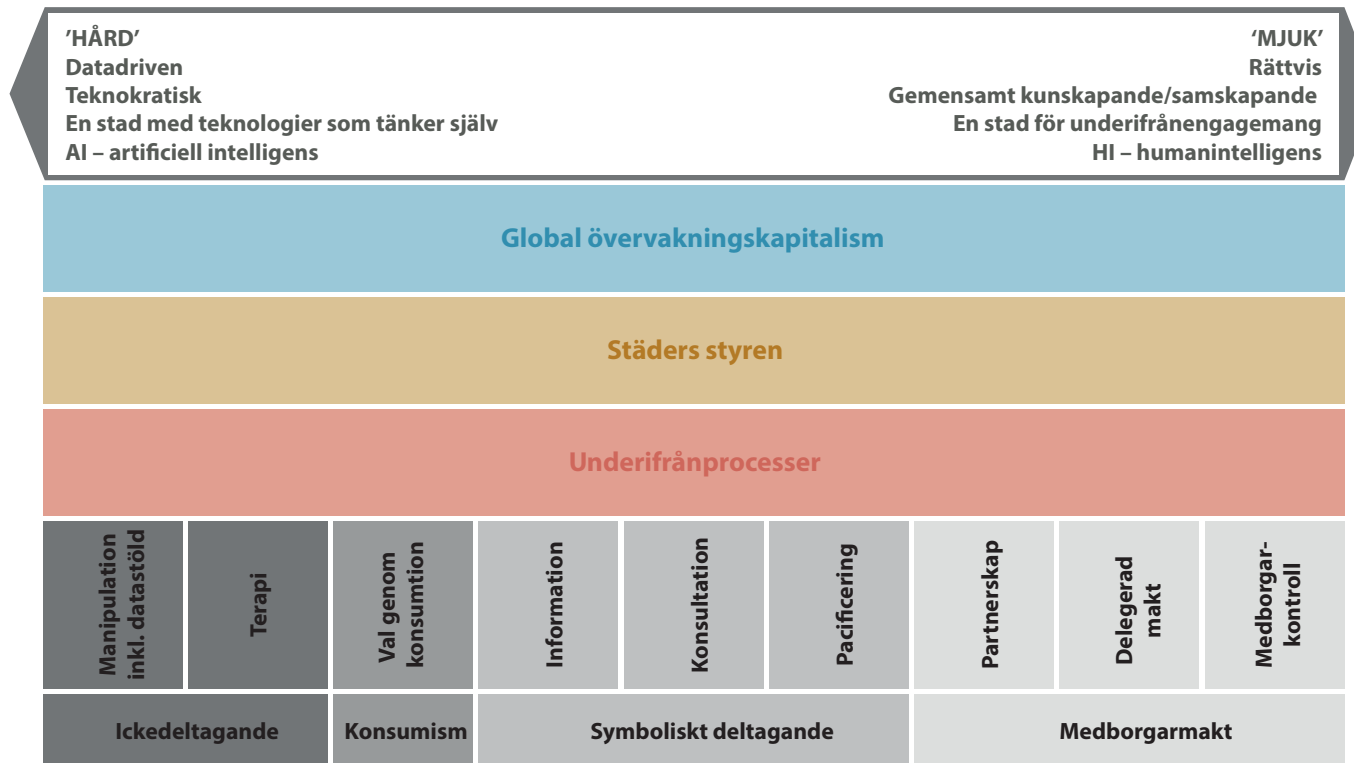
I skriften *From smart city to democratic city* resonerar Arnau Monterde (2019) kring de olika rivaliserande drivkrafter som finns i och runtom städer som vill vara både smarta och demokratiska. Å ena sidan beskriver han hur de fem största teknikbolagen i USA – Alphabet (Google), Amazon, Apple, Meta (Facebook) och Microsoft – alla arbetar med IT och datainsamling/-hantering. Alla fem har gått från att arbeta med fri och horisontell kommunikation till att i stället ägna sig åt något han kallar övervakningskapitalism, dvs. de tjänar sina pengar genom den data de samlar in – eller stjälar – från oss. Man kan alltså se det som att den 'hårda' varianten av smarta städer är en del av denna globala övervakningskapitalism.

Å andra sidan finns det olika typer av medborgarinitiativ och proteströrelser, som spänner från att driva enstaka sakfrågor till att se staden som en gemensam allmänning (common på engelska) som vi alla bör engagera oss i och fatta beslut om. Här är det snarare den 'mjuka' smarta stadens fokus på människors kunskap och samskapande underifrån som är betydelsefullt. Även om detta kanske är en förenklad bild så kan man se det som att alla städer i olika utsträckning kläms mellan dessa två drivkrafter, mellan det globala och det lokala.

Ytterligare ett perspektiv på detta bygger vidare på den så kallade deltagandestege som Sherry Arnstein (1969) skrev om redan på 1960-talet för att beskriva olika grad av medborgarinflytande, och som har återkommit i många olika skepnader sedan dess. De lägsta stegpinnarna handlar medborgardeltagande i form av manipulation, terapi och i bästa fall information. Därefter kommer konsultation, pacifiering och partnerskap, för att på de översta stegpinnarna gå över i delegerad makt och ren medborgarkontroll.

Paolo Cardullo och Rob Kitchin (2019) har uppdaterat deltagandesteget utifrån erfarenheter från staden Dublins ambitioner att bli en smart stad inom ramen för en alltmer marknadsstyrd infrastruktur. De har lagt till en stegpinne långt ner som handlar om deltagande genom de val man gör, dvs. genom sin konsumtion av de senaste smarta teknologierna (exempelvis i sitt smarta hem) eller användandet av smarta tjänster, då ofta betalda genom att man delar med sig av sin användardata. De beskriver också hur de nedre stegpinnarna handlar om teknokrati, paternalism (tjänstepersonerna 'vet' vad som är bäst för invånarna) och marknadskapitalism, mellanskiktet om samhällsengagemang, deltagande och samskapande, och de övre stegpinnarna om sådant som inkludering, underifrånengagemang, gemenskap, medborgarskap, allmänningar, och sociala och politiska rättigheter. Cardullo och Kitchins slutsats är att medborgarna oftast hamnar i ickedeltagande, konsumistiska eller symboliska sammanhang. Det är sällsynt att de kan vara aktiva och engagerade deltagare i sammanhang där den smarta staden handlar om rättigheter, medborgarskap och allmän nytta. De kan surfa, konsumera och agera digitalt men blir ofta puffade (*nudged*), styrda och/eller kontrollerade. Eventuellt samhällsengagemang tar formen av att vara deltagare, testare eller spelare som ger feedback, snarare än att komma med förslag, samskapa, fatta beslut eller leda.

Om man lägger samman Monterdes, Cardullos och Kitchins synsätt kan man skapa ett slags kartbild över de olika värderingar som en smart stad har att navigera mellan (se nästa sida).

En bild över den värderingskomplexitet som en demokratisk smart stad måste navigera. I centrum finns det tre lager som representerar olika typer av inflytande: 1) Den globala övervakningskapitalismen som representeras av Google, Apple, Facebook m.fl.; 2) Städers olika styrande organ; och 3) Medborgarnas olika möjligheter att påverka utvecklingen. Över dessa beskrivs spänningsfältet mellan de som å ena sidan betonar datadriven och teknokratisk 'smartheit' stödd av artificiell intelligens och å den andra de som förespråkar rättvisa och samskapande baserad på den kunskap och intelligens som människor bygger tillsammans. Underst ligger deltagandestegen som beskriver graderna av inflytande underifrån, från ickedeltagande till vänster till medborgarmakt till höger. Observera att 'spänningsfältet' och 'deltagandestegen' dock inte helt och hållet överensstämmer med varandra utan att bilden egentligen borde vara tredimensionell för att fullt ut kunna beskriva alla nyanser. Bilden är baserad på Monterde (2019), Arnstein (1969) och Cardullo/Kitchin (2019).

Städerna Barcelona och Madrid under 2010-talet

Staden Barcelona har omvandlats från att vara en tämligen sliten stad med en nedgången textilindustri till att bli en attraktiv global storstad. Detta åstadkoms bl.a. genom att anordna de olympiska spelen år 1992 och det 140 dagar långa evenemanget Universal Forum of Cultures år 2004. I början av 2000-talet började en omvandling av de övergivna textilindustrierna med målet att skapa en stadsdel för teknikutveckling och innovationer som kunde bringa samman globala och lokala företag: 22@Barcelona. År 2011 hölls den första av de återkommande Smart City Expo World Congress och Barcelona framstod nu som en global smart stad med en kunskapsekonomi driven av globala teknikföretag och med en snabbt ökande turism.

Men mörka moln hopade sig och en djup ekonomisk kris drabbade Spanien 2008-2014. En enorm bank- och bostadsbubbla sprack och landets ekonomi med den. Arbetslösheten ökade och många blev av med sina bostäder när värdet på dem sjönk men banklånen fanns kvar att betala. Spaniens regering kom med hårda åtstramningspaket och den politiska oppositionen växte sig starkare, inte minst genom olika medborgarrörelser som ofta var kopplade till motstånd mot vräkningar. I maj 2011 utbröt stora demonstrationer, där krav på 'verklig demokrati' ledde till att nya politiska partier växte i inflytande i mitten på 2010-talet (Barandiaran et al., 2017). I lokalvalen 2015 fick därför de nya vänsterpartier som sprungit ur proteströrelsen många röster och kom till makten i både Barcelona (Barcelona en comú) och Madrid (Ahora Madrid).

Det är viktigt för att känna till den här bakgrunden, eftersom den förklarar i vilket sammanhang två viktiga digitala plattformar utvecklades och började användas i Spanien, för att sedan spridas över världen: Consul (Consul, 2023) som först började användas i medborgarbudgeten Decide Madrid år 2015 och Decidim (Decidim, 2023) som utvecklades år 2016 i samband med arbetet med Barcelonas strategiska plan. Båda dessa digitala plattformar utvecklades i ett brett samarbete mellan kommunstyrena, civilsamhället, aktivister och inte minst viktigt s.k. hacktivisterna, dvs. aktivister som försöker påverka samhällsutvecklingen genom programmering.

För Barcelona som smart stad innebar detta en drastiskt ändrad kurs från satsningen på att vara en teknokratisk kunskapsekonomi driven av global marknadskapitalism och Big Tech till att bli en smart stad grundad i underifrånengagemang och teknologiskt oberoende (Cardullo, 2020). Detta är en tydlig kontrast till den tidigare smart city-satsningen på 22@Barcelona, där Mancebo (2020) finner att ingen som helst medborgarmedverkan fanns med. År 2023 utsågs Barcelona till den första europeiska demokratihuvudstaden av initiativet European Capital of Democracy för sin innovativa modell som kombinerar både digitala och fysiska deltagandeprocesser (ECoD, 2023).

En djup ekonomisk kris
drabbade Spanien 2008-2014.

Historien om Consul i Madrid

I och med den nya politiska miljön i Madrid skapades ParticipaLab som ett laboratorium för kollektiv intelligens för demokratiskt deltagande (Noguero et al., 2019). Ett av de viktigaste projekten var Decide Madrid (2022), ett forum för direktdemokrati som använder den digitala plattformen Consul (2023). Consul skapades genom att kommunen anlidade ett antal hackare som utvecklade plattformen, som nu består av ett antal sinsemellan kompletterande funktioner (Consul, 2023):

- Debatter där vem som helst kan starta diskussionstrådar kring ett ämne och där debatterna betygssätts av alla så att de viktigaste frågorna lyfts fram.
- Förslag är ett rum där alla kan komma med medborgarförslag och söka stöd för detta, där förslag som får tillräckligt stöd röstas igenom så att alla är med och bestämmer.
- Deltagandebudgetar där medborgarna kan föreslå och besluta om hur en del av budgeten ska användas, samtidigt som en kommun kan övervaka och utvärdera förslagen.
- Omröstning om medborgarförslag eller angående frågor som kommunen ställer till medborgarna.
- Lagstiftning i samarbete där lagförslag kan delas för att få in kommentarer från medborgarna, där man också kan skapa debatttrådar (se ovan) redan innan lagtexten utarbetas.

År 2016 användes Consul för den första medborgarbudgeten (propuestas ciudadanas) i Madrid, där 60 miljoner euros fördelades, följt av budgetprocesser under 2017 till 2019, där 100 miljoner euros fördelades varje år (Noguero et al., 2019). Sammanlagt under de fyra första åren kom mer än 16 000 förslag in (Noguero et al., 2019), och för närvarande (dvs. år 2023) har 1 214 av dessa har röstats fram av medborgarna. Av dessa har 715 projekt färdigställts, 27 är

pågående, 230 är under bearbetning eller analys och 242 bedömdes som tekniskt omöjliga av kommunen (Decide Madrid, 2022). Förslagen handlar exempelvis om gångator, återvinningsstationer, solex, förskolor, laddstolpar, stadsodling och idrottsplatser (Noguero et al., 2019). Om man kan lite spanska så kan man enkelt bläddra bland projekten på Decide Madrids hemsida (ett stycke ner på <https://decide.madrid.es/presupuestos>). I och med att det efter valet 2019 tillträdde en ny politisk majoritet har Decide Madrid fått en mindre framträdande roll i Madrid, men budgetprocessen 2021/2022 omfattade trots detta 50 miljoner euros, där nu 132 förslag ha röstats fram.

Till skillnad från medborgarbudgeten så har Consuls funktion för medborgarförslag fått mindre genomslag i Madrid. En förklaring kan vara att Spaniens lagstiftning kräver att ett medborgarförslag måste stödjas av minst en procent av invånarna över 16 år för att kunna föras vidare till allmän omröstning (Smith & Martín, 2021), en tröskel som inte finns för förslag inom medborgarbudgetarna (Noguero et al., 2019). Endast ett litet fåtal medborgarförslag har därför genomförts, år 2019 endast två av de föreslagna 26 000, (Noguero et al., 2019) och många förslag faller bort trots att de fått tiotusentals underskrifter.

Consul har idag spridit sig långt bortom Madrid och har använts av 135 organisationer i 35 länder, i processer där 90 miljoner medborgare har berörts (Consul, 2023). En anledning till att Consul spridit sig är den ideologi som ligger bakom programutvecklingen; att Consul ska bygga på fri mjukvara. Consul är nu ett öppet och internationellt projekt som gör det möjligt för andra städer att kunna använda och utveckla Consul utan att begränsas av vad staden Madrid tar sig för, och där uppåt 100 personer världen över bidrar med övervakning och programutveckling (Noguero et al., 2019).

Historien om Decidim i Barcelona

På samma sätt som Consul utvecklades Decidim-plattformen genom ett socialt kontrakt mellan det progressiva styret i Barcelona stad och olika sociala rörelser som var engagerade i teknopolitisk aktivism (Smith & Martín, 2021). Decidim kan alltså ses som en sammansmältning av politik och teknologi (Barandiaran et al., 2017). Till en början använde man Consuls programvara också i Barcelona men gick snabbt över till att utveckla sin egen öppna programvara från scratch. Både Consul och Decidim är dock fortfarande en del av samma teknopolitiska miljö av engagerade människor.

Decidim (2023) stödjer medborgardebatter, medborgarförslag, deltagandebudgetar, planering, m.m. genom funktioner som diskussionstrådar, poängsättning, rankning av förslag, fildelning, diskussioner och att gemensamt kunna fatta beslut (Smith & Martín, 2021).

Där Consul i Madrid användes för enskilda förslag och medborgarbudgeten, så beskriver Ismael Peña-López (2017) hur Decidim i Barcelona först användes för att stödja demokratiskt inflytande över stadens nya strategiska plan för perioden 2016-2019. Redan den föregående planen 2012-2015 hade varit ambitiös när det gäller digitalt deltagande och nästan en tredjedel av medborgarnas inspel till planen gjordes av enskilda individer via den officiella hemsidan (resten kom in via stormöten och civilsamhällesorganisationer). Decidim lyfte dock deltagandet till en ny nivå och antalet deltagare ökade från drygt 25 000 till mer än 40 000. Där deltagandet 2012 var enkelriktat (dvs. från den enskilda

medborgaren till kommunen) möjliggjorde Decidim 2016 för alla medborgare att se inlämnade förslag och diskutera och debattera deras för- och nackdelar, vilket dels minskade antalet förslag och dels höjde deras kvalitet vilket gjorde att varje förslag stöddes av fler. Sammanlagt antogs 70% av förslagen (1 467 stycken) av kommunen, att jämföra med de 1 300 förslag som antogs via stadsfullmäktiges gängse processer (Peña-López, 2017). Även den strategiska planen för 2020-2023 har hanterats med Decidim som huvudsakligt verktyg för processhantering och lagring av data, med 3 344 förslag inkomna från medborgarna i olika former, varav 1 290 har accepterats för den strategiska planen (Decidim.Barcelona, 2023).

Det politiska stödet för att fortsätta använda Decidim i Barcelona är starkt och ännu mer efter pandemin som ju förändrade mycket när det gäller det digitala deltagandet. Generellt har partier på vänsterkanten varit mest positiva till digitala plattformar för invånardeltagande men även i andra delar av regionen Katalonien används Decidim nu i många mindre städer styrda av högerpartier. Decidim är alltså inte ett projekt som bara utgår från en politisk sida utan man ser det som ett användbart och stabilt redskap. Det är också ekonomiskt fördelaktigt för en liten kommun, då man inte behöver betala några licenser för att använda ett 'open source'-verktyg som Decidim. Som jämförelse är engagemanget i plattformen Consul mycket lägre från politikerna i Madrid i och med skiftet i politisk majoritet. Liksom Consul har också Decidim vuxit ut i världen och används idag av 240 organisationer i 30 länder med över 900 000 deltagare (Decidim, 2023). Bland annat så använde Helsingfors Decidim redan 2017 för sin deltagandebudget.

Barcelonas deltagandebudget och citizen assemblies

År 2020 lanserad Barcelona sin första deltagandebudget (*presupuestos participativos*) på 75 miljoner euros, där medborgarna lämnade in 1 982 förslag och av dessa röstades 76 fram för genomförande, där 65% av dem har realiserats hösten 2023 (Decidim.Barcelona, 2023). Deltagandebudgeten som hanteras genom Decidim-plattformen skiljer sig mot arbetet med den strategiska planen eftersom budgeten omfattar ett mer konkret och direkt medborgarinflytande. Så länge ett förslag har bedömts som tekniskt möjligt av kommunen, och det har röstats fram av medborgarna, så ska det genomföras. I deltagandebudgeten har man vänt sig till andra grupper än de som brukar komma på distriktsmöten och grannskapsråd (se nästa kapitel). Det har ofta handlat om grupper kopplade till skolor, familjer, grannskapsföreningar och sportföreningar men det finns fortfarande ett gap mellan generationerna, där yngre deltar mindre än de äldre. Och även om man arbetar mycket med inkludering och deltagande så lyckas man inte få med Barcelonas hela mångfald av människor. En av de intervjuade beskrev detta som en stor utmaning, och att det fortfarande saknas både kvantitet och kvalitet i deltagandet.

Parallellt med deltagandebudgeten stödjer Decidim därför deltagandet i en rad andra projekt och processer i staden, exempelvis inom stadsplanering, uppgradering av lekplatser och grönområden, förtätningsprojekt, samt andra inspel i form av medborgarinitiativ (Decidim.Barcelona, 2023). För att särskilt få med de grupper som normalt inte deltar i stadsutvecklingsfrågor har man börjat arbeta med citizen assemblies (medborgarförsamlingar eller medborgarberedningar på svenska) på 100 personer, där deltagandet lottas ut för att få med människor med olika bakgrund, från olika delar av staden och med

olika utbildningsbakgrund och inkomstnivåer. En citizen assembly har gjorts med unga människor och en om klimatfrågan, och man har på så sätt lyckats få med en stor mångfald av människor. Deltagarna är med 10-12 veckoslut och staden betalar dem för att vara med, så att alla ges samma möjlighet att delta. Man diskuterar, man kommer överens om förslag och presenterar dem för kommunen, som sedan tar ställning till dem. Från ungdomsgruppen kom de ut 20-25 förslag och kommunen accepterade 22 av dem som nu utvecklas vidare. Resultaten finns synliga på Decidim-plattformen, men Decidim har här främst använts internt under processen och varit tillgängligt bara för deltagarna, som stöd för processen att prioritera och diskutera. Materialet har alltså inte varit öppet för hela staden.

Medborgardeltagandet i Barcelonas stadsutvecklingsprocesser

Som nämnts har Barcelona en lång tradition av medborgardeltagande genom olika kanaler och detta är en viktig bakgrund att känna till i samband med utvecklingen och användningen av Decidim. Som en av de intervjuade beskriver det: Barcelona är en mycket tät stad; det är lätt att få mycket deltagande eftersom det finns så mycket folk.

I staden finns det 10 distrikt uppdelade i 73 grannskap (*neighbourhoods* eller *barríos*) med 15-30 000 invånare. Medborgare kan komma till distriktsnämndernas möten varannan månad med förslag (om de har 1 800 underskrifter från boende) eller till och med till stadens fullmäktige möten (om de har ännu fler underskrifter). Det finns också offentliga hearings varannan månad öppna för alla, dit folk kan komma och prata om vad som helst. Och så finns det sektornämnder med egna möten för medborgardeltagande. På mer lokal nivå finns grannskapsråden (*neighbourhood councils/consejos de barrio*) som möts var tredje månad dit man kan komma utan att ha underskrifter med sig.

I och med Covid19-pandemin öppnade Barcelona också för digitalt deltagande i ovan nämnda möten genom WebEx (en plattform för videokonferenser mm.) och började att sända dem via en livefeed på Youtube. Sektornämnderna och grannskapsråden har också Whatsapp-grupper där de boende och föreningar kan kommunicera och dela information och åsikter. Det finns också mobil-appar som Barcelona a la butxaca (Barcelona i din ficka) och IRIS – Incidencias, Reclamaciones y Sugerencias (händelser, klagomål och förslag), där vem som helst kan klaga på vad som helst som inträffar i det offentliga rummet. Det är kanaler direkt till den person eller avdelning på kommunen som kan hantera problemet och tjänstepersonerna måste svara konkret på alla

klagomål med vad som görs åt saken och när. I apparna noterar man platsen, tar en bild (på trädet, trafikljuset, bänken, soptunnan, osv), beskriver problemet och skickar in det. Det fungerar bra och sparar tid både för medborgaren och staden, man får många ögon på vad som händer i staden och gör det enklare att ta hand om det offentliga rummet. Och så används förstås också Facebook av kommunen. Men ovan nämnda digitala verktyg handlar inte om deltagande utan mer om information som sprids.

Ofta kommer det 20-40, ibland uppåt 100 personer till grannskapsråden, vilket ses som få ur ett Barcelona-perspektiv. När det handlar om något alldeles särskilt viktigt så mobiliserar man många fler som kommer för att protestera. De flesta som kommer på mötena är dock äldre män, de som alltid har varit aktiva i sociala rörelser och som fortsätter att vara aktiva. Det är särskilt svårt att få ungdomar och barn att delta och ibland går man ut direkt till skolorna för att nå dem. Ur ett svenskt perspektiv verkar det ändå finnas ett starkt och brett medborgardeltagande i stadens olika utvecklingsprocesser.

Intervjupersonen menade dock att i Barcelona bestämmer distrikten egentligen inte någonting. Det är staden centralt som tar de stora besluten och där bestämmer de boende i själva verket ingenting. De blir informerade och de kan säga någonting men de stora stadsprojekten bestäms av staden. Men distrikten kan ändå blockera viktiga projekt. Ett exempel är de nya spårvagnslinjerna som börjat byggas. Om distriktet Eixample inte vill ha spårvagnen så blir det omöjligt att koppla ihop de olika delarna. Så det finns en balans (eller ett motsatsförhållande) mellan ovanifrånstyrning och den lokala demokratin med sitt medborgardeltagande.

Decidim och nya arbetssätt inom Barcelonas förvaltningar

De olika digitala verktyg som beskrivits ovan gör att människor kan kommunicera ganska väl med kommunen men den mesta av stadens 'smarta' digitala kommunikation är ändå enkelriktad. Även om folk kan kommentera och klaga på saker så handlar det mest om att skicka information. Det som dessa verktyg saknar är möjligheten för medborgarna att skapa förslag, och det är där plattformar som Decidim kan bidra med sina funktioner kring att skapa samverkan genom föreslå ämnen, skapa projekt, diskutera och sedan rösta.

Tidigare var standardprocessen att de styrande i staden bestämde sig för något och sedan genomförde det, utan att ha en särskilt heltäckande bild av de olika behov som finns. Som en av de intervjuade uttryckte det: Om man inte pratar med folk, inte frågar dem, så är det mycket svårt att veta vad staden behöver, vad som händer i staden. Med Decidim hamnar man i en mer komplex situation med kollektiva processer och ett verkligt beslutsfattande av medborgarna – en situation som inbegriper att tänka och förstå, utbyta åsikter, föreslå saker, bearbeta dem och till slut gemensamt nå fram till någonting. Om staden frågar då svarar folk, och då måste staden vara redo att lyssna på det de svarar, utvärdera det de säger, svara på det de säger, och om förslaget accepteras måste staden engagera dig politiskt för att förverkliga det. Och själva genomförandet av förslagen medför ytterligare en kedja av handlingar: kontraktsskrivande, implementering och uppföljning. Sådana processer medför ökade kostnader och mer arbetstid men också en förändring av arbetskulturen. Som en konsekvens kan det finnas ett motstånd bland tjänstepersonerna, som under många år har arbetat på ett sätt men som nu måste ändra metoder och arbeta med en digital plattform som de kanske inte riktigt

förstår. Å andra sidan kan digitala verktyg spara tid och pengar. Om man exempelvis jämför med personalkostnader kopplade till att skicka brev till alla medborgare så är digitala verktyg både billiga och effektiva. Som en av stadens tjänstepersoner uttryckte det: Jag skulle aldrig säga att det är dyrt med Decidim.

I Barcelona fungerar Decidim också som en plats för att lagra information och göra den transparent. Många av stadens förvaltningar lägger alla dokument på Decidim, så att medborgarna kan hitta all information där. Distriktsnämnderna har börjat skapa egna 'rum' på Decidim för att dela med sig av sina tankar. Dessutom har de större stadsutvecklingsprojekten (som *Superblocks*, *La Diagonal*, *Glòries*) sina egna hemsidor för allt sitt material, så det är inte säkert att det materialet också finns på Decidim. Och projekt som utvecklades före Decidim började användas ligger kvar på andra ställen.

”Om man inte pratar med folk, inte frågar dem, så är det mycket svårt att veta vad staden behöver, vad som händer i staden.”

Barcelonas organisation för medborgardeltagande

Hur har Barcelona organiserat sig för att hantera medborgardeltagandet, och särskilt då det digitala, 'smarta' deltagandet? Varje förvaltning i kommunen har en liten grupp som stödjer deltagande men det finns också en särskild avdelning för digital och demokratisk innovation, som tar fram innovationspolitik och bland annat har utvecklat Decidim. En av de intervjuade uppskattade antalet personer inom alla stadens förvaltningar som arbetar särskilt med medborgardeltagande till runt 50 personer, där sådant deltagande vilar på tre ben sedan 2015:

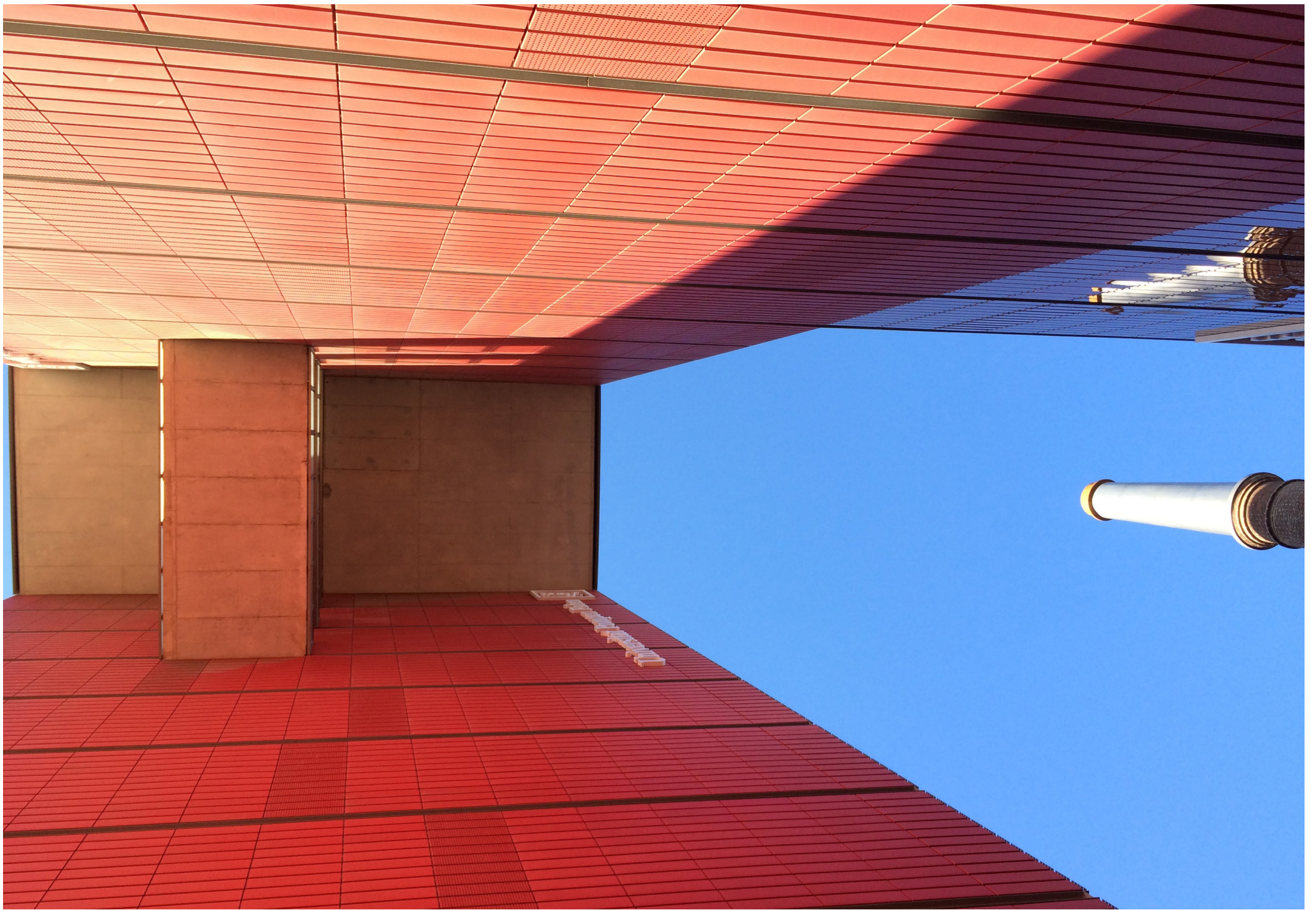
1. Den 'klassiska' som stödjer de deltagandeprocesser som beskrivits ovan, exempelvis i samband med de olika möten/fullmäktige eller via föreningar (cirka 15 tjänstepersoner)
2. Grannskapsaktion (*acción comunitaria*) som arbetar med olika grannskaps-nätverk, informellt deltagande, och deltagande i vissa utsatta bostadsområden, och som har en lång tradition i Barcelona (cirka 15 tjänstepersoner)
3. Den nyare avdelningen för digital och demokratisk innovation (cirka 20 tjänstepersoner)

Tanken är att kompetensen för medborgardeltagande ska vara decentraliserad ut i förvaltningarna och i alla verksamheter. Men det är viktigt att det också finns ett starkt team som är interdisciplinärt, som inte bara kan deltagande utan också kan politikområden som kommunikation, organisation, teknik och sociala frågor, där deltagandeprocesser måste flyttas från en plats i hörnet till en mer central plats. Ett sådant team kan leda arbetet med deltagande och har kapaciteten att intervensera i olika processer och på olika platser

Dessutom kommer många av de andra tjänstepersonerna i kontakt med medborgardeltagande i sitt dagliga arbete. En av intervjupersonerna beskrev hur de på deras förvaltning har ett eget team för kommunikation och deltagande, eftersom det är viktigt att ha ett team som känner till alla projekt, men de hyr också in extra folk för deltagandeprocesser offline (dvs. ansikte mot ansikte). De har anställda som arbetar med sociala medier gentemot de olika grannskapen och med Instagram och Twitter (numera X) för att skapa *communities* kring olika frågor, där folk exempelvis kan klaga på sådant som inte fungerar.

Och så finns en grupp tjänstepersoner som periodvis arbetar med de digitala verktygen, där den första deltagandebudgeten genom Decidim visade sig vara verkligt stressfylld. I den processen skulle det göras en första så kallad 'teknisk utvärdering' av de 700 förslag som kom in, för att bedöma om de överhuvudtaget var möjliga att genomföra. Det hyrdes inte in extrafolk för detta, utan den ordinarie personalen var tvungna att klara det inom sin arbetstid vilket i princip var en omöjlig utmaning. Slutsatsen blev att det behöver skötas annorlunda nästa gång så att inte alla blir stressade men också för att få högre kvalitet på utvärderingen.

Det finns också en särskild avdelning för digital och demokratisk innovation.

Leder plattformen Decidim till mer inflytande?

Erfarenheterna från Barcelona tyder på att digitala plattformar som Decidim inte automatiskt leder till ett större eller bredare medborgarinflytande. De intervjuade beskrev hur det fortfarande är mer effektivt att arbeta via traditionella kanaler för en grupp medborgare som vill driva på för någon hjärtefråga. Normalt samlar de in de nödvändiga 1 800 underskrifterna och kommer sedan till distriktsnämndens möten med sitt förslag, men i realiteten är det ganska svårt att få ihop så många underskrifter.

Det samma gäller deltagandebudgeten. Om en medborgare bara lägger in ett förslag i Decidim så är det svårt att få genomslag för det. Man måste också vara närvarande i de olika sammanhangen där folk möts ansikte mot ansikte för att bli uppmärksammas. Även om intressegrupper kan skapa sina egna 'rum' på Decidim, så är plattformen inte egentligen ett verktyg som kopplar ihop folk, utan det är grupper som redan har organiserat sig in real life som går till Decidim och föreslår något i deltagandebudgeten. Decidim är alltså inte så bra för att skapa nya initiativ utan är mer till för att följa upp det som händer med inlämnade förslag, där folk kan kommentera och rösta på dem. Däremot har det inte varit möjligt att rösta mot förslag i Decidim, vilket kanske skulle vara en viktig funktion som balans till de organiserad gruppernas inflytande.

En annan aspekt är att kommunen bestämmer omfattningen för deltagandebudgetarna, exempelvis att projekten ska vara en fråga om investeringar och inte underhåll. Kommunen bestämmer också vilka områden deltagandebudgeten ska handla om, exempelvis att förbättra offentliga rum eller offentliga servicefunktioner. Kommunen sätter alltså

upp ramarna, vilket kan vara rimligt eftersom det handlar om saker som kommunen sedan måste hantera framöver men detta minskar också graden av medborgarinflytande. Om medborgarna spontant skulle kunna ändra inriktningen för deltagandebudgetarna så skulle inflytandet öka men det skulle också leda till ökad arbetsbelastning för tjänstepersonerna.

Som beskrivits ovan så gör stadens förvaltningar en första 'teknisk utvärdering' av förslagen till deltagandebudgeten för att kunna säga om det är ett möjligt eller omöjligt förslag. Det är viktigt så att kommunen inte ska bli tvungen att säga nej i ett senare skede när projektet redan har röstats fram och godkänts av medborgarna. Det skulle inte vara rätt mot någon. Detta ska vara en rent teknisk (dvs. opolitisk) utvärdering men en av de intervjuade beskrev hur politikerna ibland ville vara med och bestämma. I ett distrikt var det ett förslag för en cykelbana som vann i deltagandebudgeten, men sedan ville distriktets politiker inte ta bort gatuutrymmet för service (plats för soptunnor, parkering, mm.) och trafikkontoret ville inte ta bort en fil för bilarna. Det var en skam för staden som ju hade accepterat förslaget i deltagandebudgeten och då borde det ha kunnat genomföras.

Förutom det tekniska filtret så görs också en genomgång av allt vad förslagen behöver för att genomföras. En av de intervjuade beskrev det som en bra process som gjordes gemensamt mellan de medborgare som kommit med förslaget och kommunens tjänstepersoner; 3-4 förslagsställare och 3-4 tjänstepersoner. Men den genomgången flyttar ju också en del av inflytandet över projekten från medborgarna till tjänstepersonerna.

Nödvändigheten av en stark deltagandekultur

Många av de vi intervjuade i Barcelona och Madrid underströk hur viktigt det är att smarta städer som strävar efter olika typer av medborgardeltagande först måste ha fungerande system och en demokratisk infrastruktur för ett brett och kontinuerligt deltagande i kommunala processer offline (dvs. ansikte mot ansikte), i form av livliga stormöten och kvartersmöten, attraktiva evenemang, utbyte med civilsamhällesorganisationer, starka medborgarförsamlingar, osv. Folk i allmänhet tycker att digitala verktyg är en bra idé men många tycker att det är dåligt om det bara handlar om digitalt deltagande. Att träffa folk ansikte mot ansikte ger mycket mer insikter, det informella mötet är mycket viktigt för att ta temperaturen på vad folk tänker, för att kunna komma framåt. När man äter tillsammans, besöker någonting tillsammans, småpratar tillsammans, så är det en helt annan relation

som kan ge mycket bättre resultat – något som Decidim inte kan ge. Det tydliga budskapet är att utan en stark kultur av brett deltagande och inflytande offline så kan deltagande online aldrig fungera. Man kan alltså inte bara fokusera på det digitala.

En av de intervjuade beskrev själva skapandet av Decidim som ett exempel på detta, där den i sig var en deltagandeprocess som pågick under tre månader med 400 offentliga möten på olika platser i Barcelona. Egenskapen att alltid ha återkommande fysiska möten i stadsdelarna som sedan kopplades till den digitala processen i Decidim byggdes alltså in i plattformen redan från början, och det har visat sig vara en effektiv strategi.

Smarta städer som hybrider mellan online och offline

I Spanien handlar 'smartheten' alltså inte om att skapa medborgardeltagande utan om att försöka lösa upp skillnaderna mellan möten ansikte mot ansikte och digitala möten, och i stället se alla demokratiska processer som en blandning mellan dessa två format vilken kan nå längre än vad de kan göra var för sig (Noguero et al., 2019). Även om allt material från deltagandeprocesserna nu registreras och visas digitalt på ett bra sätt så förblir grunden för medborgarinflytandet densamma, dvs. deltagandet som helhet baseras på möten ansikte mot ansikte och den virtuella delen är till för dem som inte kan delta på plats. Decidim är alltså inte bara ett verktyg där du kan delta hemifrån digitalt, utan flera av de intervjuade beskrev det som en hybridisering mellan det som sker ansikte mot ansikte och det som sker digitalt. Den stora innovationen och potentialen ligger i att länka samman två världar som tidigare sågs som skilda åt, dvs. möjligheten att delta både online och offline. Det gör det möjligt att föra samman resultaten från möten ansikte mot ansikte, digitala möten och ibland också kampanjer på sociala medier. En bra tillgång till Internet är en rättighet men rättigheten att inte använda Internet måste också finnas.

Om man jämför med exempelvis Twitter (numera X) eller Instagram som söker efter ditt kontinuerliga och oändliga engagemang så försöker Decidim inte att maximera din uppmärksamhet. Som en av de intervjuade uttryckte det: När det finns ett fönster för deltagande så vill vi att de människor som önskar det deltar genom Decidim. Men vi vill också att människor ska njuta att staden, inte att de ska vara i mobilen hela dagarna och titta och diskutera genom plattformen.

De intervjuade framhöll också att en annan aspekt av Decidim. Genom att koppla samman två världar – den analoga och den digitala – kan plattformen hjälpa till att följa upp och bevaka att deltagandeprocesserna verkligen leder till resultat. Genom plattformens transparens kan vem som helst se hur långt ett föreslaget projekt har kommit och var någonstans i implementeringskedjan det eventuellt har hängt upp sig. Decidim byggdes alltså inte för att ersätta de redan existerande deltagande- och civilsamhällesprocesserna, utan för att ge dem ett verktyg och en kanal för att omvandla dessa processer till konkreta projekt eller verksam politik.

I samband med utvecklingen av Barcelonas strategiska plan 2016-2019 gjorde Peña-López (2017) en analys av ursprunget till de mer än 10 000 förslag som kom in. Knappt hälften av förslagen kom in från olika slags fysiska möten med medborgarna och cirka en åttondel vardera inifrån kommunen och via civilsamhällesorganisationer. Cirka en tredjedel av förslagen lämnades in direkt från medborgarna digitalt till Decidim-plattformen. Han menar att det ökande deltagandet direkt från medborgarna digitalt trots allt balanserar upp (alternativt hotar) de tidigare vägarna för medborgardeltagande, dvs. de som skett kollektivt via civilsamhällesorganisationer, lokala möten och liknande. Genomslaget av medborgarnas digitala bidrag in i den strategiska planen betyder att det monopol som institutioner och civilsamhällesorganisationer (och deras politiska och lokala ledargestalter) hittills har haft inom medborgardeltagandet har avskaffats. Å andra sidan noterar Peña-López också att de högre inkomstgrupperna dominerar det digitala deltagandet, dvs. ju högre inkomstnivåer det är i ett grannskap desto fler inlämnade förslag lämnas in digitalt, och han understryker att detta behöver undersökas bättre.

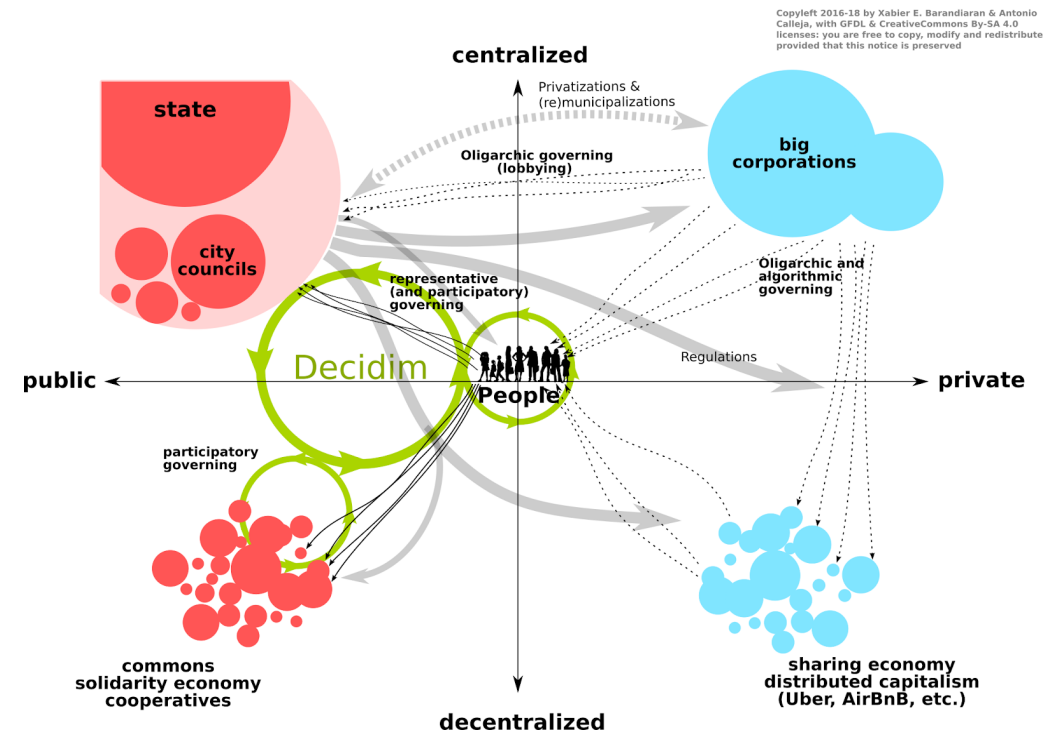

Consul och Decidim som teknopolitiska ekosystem

Vi har beskrivit hur både Consul och Decidim utvecklades genom den teknopolitiska aktivism som växte fram i samband med den ekonomiska krisen i Spanien under 2010-talet. Som en av de intervjuade beskrev det var syftet med Decidim inte bara att skapa en plattform för att öka det demokratiska deltagandet i hanteringen av stadens gemensamma frågor. Decidim försöker också vara en specifik modell för teknikutveckling kopplad till öppet tillgänglig kunskap och digitala rättigheter. Det handlar om att föreställa sig ett alternativt digitalt samhälle i förhållande till den digitala värld som symboliseras av de globala jättarna (Google, Amazon, Apple, Meta m.fl.). Decidim bygger därför på en demokratisk gemenskap baserat på ett brett deltagande, en gemenskap som tänker ut, validerar och följer Decidim-projektet. Ett exempel är att kodningen av Decidim-plattformen görs i ett öppet, kollaborativt och demokratiskt format.

Decidim-projektets *White Paper*-rapport (Barandiaran et al., 2018) förklarar det teknopolitiska ekosystemet i form av en fyrfältare, där ena axeln spänner mellan det offentliga och det privata, och den andra mellan det centraliserade och det decentraliserade (se figuren). Den första vågen av smarta städer som drevs fram av de globala teknikföretagen kan man hitta i det övre högra hörnet, dvs. smarthet baserad på centraliserade och privatägda system. Sedan följde en mängd underifråninnovationer inom delningsekonomin i det nedre högra hörnet som drog nytta av digitaliseringen men som snart övergick från gemensamt värdeskapande till enskild nytta, exempelvis Uber och AirBnB.

Rapporten menar att den dominerande trenden inom smarta städer idag är att deras utveckling av teknologi och tjänster styrs från det övre högra hörnet i fyrfältaren och att den teknopolitiska aktivismen

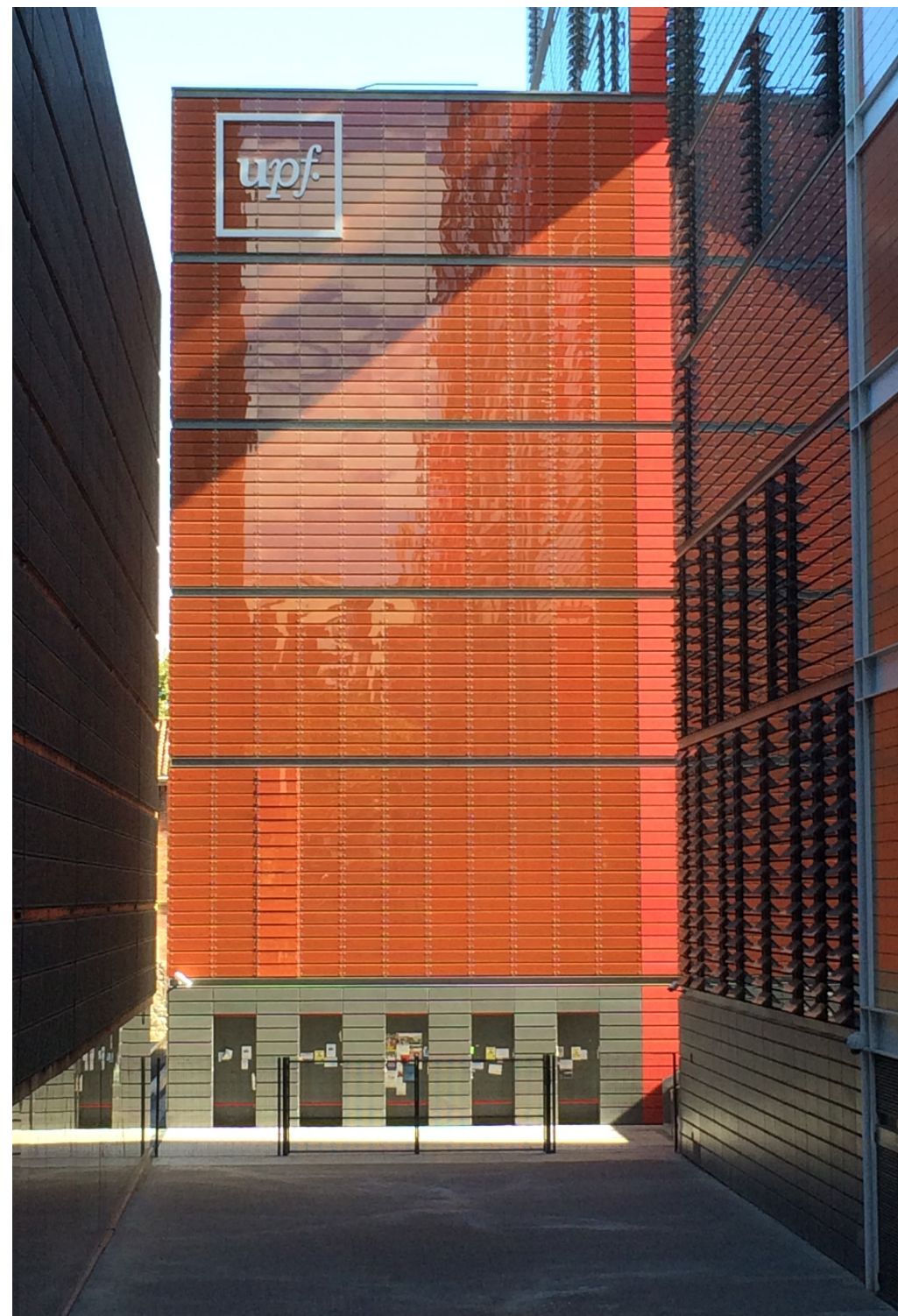

En bild som beskriver Decidims teknopolitiska ekosystem, förankrat de offentliga och gemensamma delarna av samhällskroppen (Barandiaran et al., 2018).

försöker bygga en motkraft till den marknadsdrivna smarta staden genom att betona det offentliga och allmännyttiga, dvs. den vänstra sidan av fyrfältaren. Här återfinns stater, regioner och kommuner i den över delen, där utvecklingen utgår från politiskt tillsatta styren grundade i representativ demokrati. I den nedre delen hittar vi aktivister av olika slag, dvs. olika underifrån drivna aktiviteter som bygger på direktdemokrati, exempelvis genom omröstningar i specifika frågor eller genom att man deltar konkret i skapandet av någonting tillsammans

med andra. Här finns också ofta idéer om solidaritet och en gemensam förvaltning av allmänningar (*commons*), dvs. det som vi äger och/eller nyttjar tillsammans. Städer och samhällen är exempel på sådana allmänningar, där *commons*-modellen handlar om en tredje modell för att ta hand om allmänningarna genom social och ekonomisk organisering vid sidan om marknaden och det offentliga (staten, kommunen) (Dimmons Research Group, 2019). *Commons*-modellen i Barcelona i mitten av 2010-talet bestod i ett rikt ekosystem av lokala gemenskaper, nätverk och företag som bedömdes stå för 8% av alla arbetstillfällen (Tebbens, 2022), och detta ekosystem var en viktig infrastruktur för den teknopolitiska aktivismen som kom att betrakta och organisera också städernas 'smarthet' med sina digitala plattformar och tjänster som allmänningar.

Digitala plattformar som Consul och Decidim är en viktig del av det här skiftet mot det allmännyttiga genom att inte bara öka invånarnas demokratiska deltagande i såväl städernas styren/förvaltningar som inom civilsamhällets olika organisationer, utan också genom att öka utbytet mellan dem. Consul och Decidim bidrar till att innovativa former för deltagande demokrati och en allmännyttig ekonomi kan utvecklas (Barandiaran et al., 2018). Som en av de intervjuade beskriver det: "Alla vet vad som händer, när det händer, hur det händer och vilka det är som deltar". Allt registreras i detalj: vem som skapar ett förslag, när det sker, hur mycket stöd det får, vilka kommentarer som kommer in, vilka kriterierna är för att det bli utvalt, och hur utvecklingen av projektet framskrider. Flera av de intervjuade betonade vikten av den här transparensen som gör att man kan spåra alla beslut genom alla faser av deltagandeprocessen, med en tydlig redovisning av grunderna till fattade beslut vilket bygger förtroende. Och man kan utkräva ansvar där så behövs.

Öppen, kollaborativ och demokratisk programutveckling

Många av de vi intervjuade i Barcelona och Madrid underströk hur transparensen i det teknopolitiska ekosystemet inte bara är en nödvändig grund för att bygga förtroende för Consul och Decidim bland de många användarna. Transparensen är också basen för den fortlöpande utvecklingen av plattformarna.

Utvecklingen av både Consul och Decidim bygger på s.k. civic tech, som närmast kan översättas till teknik för samhällsnytta. Rapporten Civic Code for Social Change (Knutas et al., 2022) beskriver hur civic tech vilar på tre pelare:

1. Att programkoden både ska vara till nytta för att lösa lokala behov och ge makt åt lokalsamhället
2. Att civic tech ska bygga på öppet och jämlikt deltagande, där de som påverkas av programkoden också ska ha möjlighet att påverka denna kod
3. Att resultatet är en fri och öppen programvara, möjlig för vem som helst att använda och granska

En av de intervjuade beskrev hur Barcelona stad tidigare inte hade förmågan att utveckla egen programvara utan hade en modell som vände sig till den privata marknaden. Problemet är att marknaden kanske inte alltid erbjuder de bästa lösningarna och dessutom gör den dig fången inom den marknadsekonomiska logiken och de stora teknikföretagen med hemlig programkod, användarlicenser, etc. Detta är ju motsatsen till idén om civic tech, där den tekniska kunskapen (inklusive programkodning) ska vara fritt tillgänglig, särskilt om den betalas av allmänna medel – public money, public code som hen

uttryckte det. Som vi beskrivit har det under de senaste åtta åren skett en förändring i både Madrid och Barcelona mot strategiska projekt som utvecklar programkodningen på ett öppet sätt och som använder fritt tillgängliga digitala verktyg. Samtidigt är Barcelona en global hubb för de allra viktigaste globala teknikföretagen, så en spännande fråga är hur man kan bidra till att flytta hela tekniksektorn mot öppna och fritt tillgängliga teknologier. I dagsläget handlar detta om två helt olika och inkompatibla paradigmer.

Utvecklingen av Consul och Decidim hade en stark förankring i civic tech-paradigmet och en annan av våra informanter beskriver hur det redan från början var en nyckelfråga att skapa en gemenskap (en community) runt utvecklingen och styrningen av projektet. Att inte ett fåtal skulle fatta beslut och hantera plattformen – vilken trots allt är vanligt också inom civic tech – och då ofta ett fåtal som har vissa förutfattade meningar, då de brukar vara medelålders välutbildade män. Och framförallt inte såsom Rob Kitchin med kollegor (2018) beskriver de ovanfrånstyrda och teknikdrivna smarta städerna, där man utgår från en tänkt 'generell medborgare' (en vit arbetsför heterosexuell man från medelklassen) som ska konsumera den smarta stadens tjänster. Här hamnar man alltså i en form av förvaltarskap (som levererar stadens utbud på uppdrag från denna 'generella medborgare') baserat på paternalistiska beslut om vad som är bäst för denna tänkta medborgare. Alternativt bygger man sin smarta stad tillsammans med en handfull entreprenöriella medborgare som redan arbetar inom tekniksektorn, som utvecklar civic tech genom 'hackatons' eller andra event, utformade utifrån de företag eller förvaltningar som råkar gå in som sponsorer. Alla de som omfattar andra identiteter, värderingar,

bekymmer och erfarenheter blir osynliga utan något som helst meningsfullt deltagande i stadens och grannskapets utveckling.

De intervjuade beskrev det teknopolitiska ekosystem som växte fram i Barcelona som särskilt unikt, med sina hacktivisterna (dvs. aktivister som använder digitala tekniker för att åstadkomma samhällsförändringar) som varit aktiva i att utforska verktyg för invånardeltagande. Barcelona har historiskt varit en revolutionär stad med ett mycket aktivt politiskt deltagande från medborgarna. De senaste decenniernas utveckling mot en global hubb för digital teknologiutveckling har skapat ett överlapp mellan lokal demokrati och teknik i framkant, som sedan kom till uttryck i Decidim med dess mycket starka teknopolitiska ekosystem som utvecklingsmiljö. Till detta överlapp mellan aktivism och teknologi kom en tredje faktor: att den politiska majoriteten i Barcelona stad både engagerade sig i och samverkade med detta ekosystem, och finansierade den första utvecklingen av Decidim. Idag betalar Barcelona stad för att använda plattformen för decidim.barcelona men inte för den

fortsatta allmänna utvecklingen av verktyget. Om staden vill ha någon förbättring, så utformar Decidim-föreningen en budget för det och staden får betala.

Enligt intervjuerna var erfarenheten från utvecklingen av Decidim att genom att en stor och mångskiftande grupp människor är med och styr utvecklingen och driften av en digital plattform eller app, så kan olika intressenter föra in bred kunskap vilket leder till bättre beslut – en mångfald som är särskilt viktig i utvecklingsfasen. Blandningen kan handla om kön, samhällsklass, ålder, osv. men också att ha både digitala möten och fysiska möten för att underlätta för de som vanligtvis inte deltar digitalt, till stöd för mångfald också i teknikutvecklingen. Som en av de intervjuade beskrev det: Vi talar alltid om teknopolitisk kunskap eftersom de tekniska besluten inte tas av programutvecklarna, utan av hela teamet där besluten också tas utifrån ett politiskt perspektiv. Varje knapp man placerar i verktyget har konsekvenser för användbarheten, tillgängligheten och vilka handlingar man främjar.

Öppen källkod och en global Decidim-community

Ett starkt budskap från både Madrid och Barcelona är att digitala verktyg med öppen källkod (open source) bör prioriteras för plattformar och andra appar som stödjer ett brett deltagande i stadspolitik och stadsomvandling. En av de intervjuade beskrev hur demokrati består av flera dimensioner, varav en är transparens och där är affärsdrivna tekniklösningar transparensens fiende. Transparens gör möjligt att förstå hur verktyg fungerar, exempelvis algoritmerna bakom systemen och var datan lagras. Och om du inte kan själv så finns det andra som kan och som gör det. Som en av de intervjuade uttryckte det: Att digitalisera allt är farligt! Men om vi måste digitalisera så kan vi i varje fall göra det med öppen källkod så att vi förstår vad som händer!

Slutsatsen är att stadspolitik som grundar sig på verktyg och digital infrastruktur som inte kan synas i sömmarna inte är transparent och därför inte kan vara demokratisk. Alltså bör digitala verktyg som ägs enskilt inte användas för brett medborgardeltagande eftersom enskilt ägd programvara skapar ett beroende till den organisation eller företag som äger den.

I linje med filosofin om en öppen, kollaborativ och demokratisk programutveckling så har Decidim öppen källkod och är modulär, så vem som helst kan utveckla en egen modul och koppla till Decidim men alla måste föga sig i Decidims licensregler, dvs. att det de gör och utvecklar fortsätter att vara med öppen källkod och att det inte kan göras med enskild äganderätt utan måste delas med andra. Decidim är byggt som en allmänning. I stället för marknadsliberala idéer om *public-private partnerships* så bygger plattformen på *public-common collaboration*, dvs. det handlar om samverkan på en *common*, på en allmänning. Modellen sätter samarbete framför konkurrens och tanken är att i princip alla tillägg hjälper till stötta demokratin.

Den *community* som började utveckla plattformen Decidim skapade också den självständiga föreningen *Decidim Free Software Association* (Decidim, 2023). Det är denna förening som stödjer och utvärderar utvecklingen av nya moduler och som garanterar att programkoden fortsätter att vara fri, öppen och demokratisk, oberoende av vem som styr staden Barcelona eller vilka företag som arbetar med vidareutvecklingen av plattformen. Dessutom finns Metadecidim (2023) som är en global community som för samman hacktivisterna, programutvecklare och andra intresserade, exempelvis kommuner, företag, stiftelser, medborgare, föreningar, forskare och institutioner (Barandiaran et al., 2017). Tillsammans bildar föreningen Decidim och Metadecidim ett slags ecosystem baserat på fri programvara och öppet innehåll som bevarar Decidims kärnvärden kopplade till transparens, deltagande, debatter och gemensamt styre och skyddar det från storföretag och global kapitalism (Barandiaran et al., 2018; Borge et al., 2022).

De här stödfunktionerna är viktiga eftersom Decidims öppna format har lockat många andra städer och organisationer att använda plattformen. Till detta kommer att många företag nu säljer Decidim-tjänster som specialister i utvecklingen och användningen av plattformen, så det finns ofta ett lokalt företag som kan stötta en stad som vill använda Decidim.

Det finns alltså en gemensam utveckling och kontroll av Decidim och varje användare uppdaterar programkoden från Decidim Barcelona men varje organisation kan handla upp sitt eget teknikstöd och hanterar själv sin data, sina servrar och sin data-säkerhet. På så sätt skapas inte ett alltför starkt beroende av en enda aktör.

Vad kan AI bidra med inom den smarta stadsdemokratin?

Som redan nämnts medför AI både risker och möjligheter och människorna runt Decidim har lyft frågan genom att ha AI som ett tema för Metadecidims årliga *Decidim Fest* (Wetherall-Grujić, 2023). Där lyfte Xabier Barandiaran fram en möjlig fördel med AI genom att människor utan kunskaper i programmering kan få stöd i att skapa sina egna Decidim-moduler. Han beskrev också att det finns många AI-verktyg baserade på öppen källkod, som är oberoende av de globala teknikjättarna och deras hunger efter vår data – verktyg som kan vara till nytta för ett bredare demokratiskt inflytande.

Här är en möjlig nytta med AI i samband med analys av data. Både Consul och Decidim samlar in stora mängder data från de medborgare som använder plattformarna. Som nämnts ovan samlade exempelvis Consul in drygt 16 000 förslag mellan 2016 och 2019 (Noguero et al., 2019). Därtill kommer alla de kommentarer som andra medborgare har lämnat på de olika förslagen. Till sist står man med en datamängd som riskerar att bli oöverskådlig. Så hur ska man hantera alla inspel från medborgarna så att de kommer till nytta?

En av de intervjuade lyfte särskilt fram Consuls funktion för att hantera debatter digitalt mellan medborgarna. Genom att skapa 'rum' med diskussionstrådar som (på samma sätt som den populära webbplatsen reddit.com) leder in allt fler användare till debatt blir det både ett djupt och ett brett deltagande i diskussionerna. Motsatsen är ett system där användarna har svårt att hitta pågående debatter och därför var och en i stället skapar en ny tråd, med resultatet att det inte blir någon debatt och därför väldigt lite djup i diskussionen.

Men baserat på erfarenheterna hittills ansåg hen att det behövs något mer. Ett nästa steg skulle kunna vara att använda AI för att analysera all textmassa på plattformen för att skapa kluster av liknande och närliggande förslag och kommentarer så att alla – både medborgare och tjänstepersoner – lättare kan upptäcka de stora diskussionerna med djup och som berör många medborgare. Under *Decidim Fest* diskuterade dock Robert Bjornsson med flera risken att AI kan åsidosätta medborgarnas egna lokala kunskaper och särskilda behov, om man använder AI för att sälla fram rekommendationer baserat på de instruktioner som AI-programmeraren skriver in (Wetherall-Grujić, 2023). Se också Nestas rapport *The future of minds and machines: How artificial intelligence can enhance collective intelligence* (Berditchevskaia & Baeck, 2020) som beskriver och diskuterar hur AI både kan hjälpa och stjälpa en bred demokrati.

Exempel på en ännu mer aktivistisk programutveckling

Förutom föreningarna Decidim och Metadecidim frodas många andra programutvecklare i Barcelonas hacktivistiska miljö som arbetar med fria och öppna programvaror. Ett exempel är kooperativet femProcomuns (femProcomuns.coop) som har utvecklat olika projekt som har svarat på de behov kooperativets medlemmar själva har haft, men också projekt som svarar mot behov hos andra grupper. Bland kooperativets medlemmar finns de som arbetar med projekten och utvecklingen av digitala verktyg (fem personer) medan andra är användare eller konsumenter (cirka 100 medlemmar, varav 60 är kooperativ eller organisationer där några är mycket stora). Poängen är att användarna är med och styr produktionen av de digitala verktygen.

Liksom Decidim är alla projekt inriktade på att skapa och stödja gemenskap (*community oriented*), men här går inte processen via Barcelona stad. I stället är femProcomuns inriktade på den tredje väg som vi beskrivit i avsnittet om teknopolitiska ekosystem och *commons*-modellen ovan. De arbetar alltså inte inom marknadens ramar (vare sig den kapitalistiska eller den som bygger på en social ekonomi) och inte heller kopplat till offentlig förvaltning, utan bygger sin verksamhet på samarbete och ett gemenskaps-baserat sätt att organisera sig (*the communitary way*). femProcomuns understryker att de inte har något emot att arbeta med Barcelona stad men vill inte vara beroende av dem. På så sätt är man fri från beroende av vare sig marknaden eller kommunen utan svarar upp mot folks behov, finansierade av användarna genom att de ger pengar eller tid.

Här följer några exempel på digitala verktyg som femProcomuns har utvecklat:

Som ett alternativ till Microsoft och Google har man utvecklat [CommonsCloud](#) med ett antal verktyg för att arbeta mot molnet: *Office* för att lagra dokument och arbeta med dem (som en Google drive); *MeetCommonsCloud* för att ha videokonferenser; den digitala mötesplatsen *Agora* för att ha konversationer; Forms med formulär för att göra enkäter; mail; och affärssystemet *ERP Manager* för att sköta företag eller organisationer med bokföring, räkningar, fakturor, skattebetalningar, kontakter och e-handel.

[Teixidora](#) (*The weaver*) är en semantisk wiki som erbjuds till organisationer för att dokumentera deras möten och evenemang. Wiki är ett format för gemensamt skrivande (som Wikipedia), där en semantisk wiki lägger till ett lager av sökbarhet och maskinläsbarhet. Genom den semantiska media wikin kan *Teixidora* göra korskopplingar i dokumentationen från exempelvis en workshop mellan de ämnen som tas upp (som utmaningar eller möjligheter), vem som talar om vad och vilka organisationer och projekt som nämns. Man skapar en kunskapskälla som kan visa på hur olika saker hänger samman, exempelvis vad en person har varit engagerad i eller deltagit i eller vem hen har pratat med. Detta kan sedan visualiseras och ge en överblick över vad som sägs under ett evenemang.

Genom projektet *The Open and Community Internet of Things Network (XOIC)* försöker man stödja utbyggnaden av ett öppet, fritt och neutralt IoT-nätverk i Katalonien genom att hjälpa kommuner att sätta upp antenner för ett sådant system. *Internet of things* (sakernas internet på svenska) är det nätverk som uppstår när alla våra smarta prylar kopplar upp sig till Internet och börjar kommunicera. Här handlar det återigen om frågan om vem som ska ha makten över all den data vi producerar i våra dagliga liv. Ska det vara de stora teknikbolagen (Google, Apple, Meta/Facebook osv.)? Nej säger femProcomuns, den makten ska vi ha själva och då behöver vi skapa ett nätverk som vi själva har makt över.

Ett annat projekt är *Transitant (Transitioning)* som stöd till projekt som vill ställa om till ett mer gemenskapsfokuserat (*community focused*) synsätt. Det är metod eller guide för att göra en analys till stöd för en sådan omställning. Som en del av Transitant har man utvecklat *The Game of the Commons Economy* – ett spel som förklarar allmännings-ekonomi (*commons economy*)

Andra grupper av hacktivisterna har utvecklat många andra digitala redskap. Gruppen Kvinnorna i Llefià har utvecklat en app – *Camí lila* (den lila vägen) – där kvinnor kan lägga in otrygga och farliga platser i staden. En liknande app kartlägger olika [hinder för tillgänglighet](#) i stadsdelen och appen *Arbres de Badalona* kartlägger träden i grannskapet, vilka som lever och vilka som har sågats ner.

Canòdrom, ett centrum för digital och demokratisk innovation

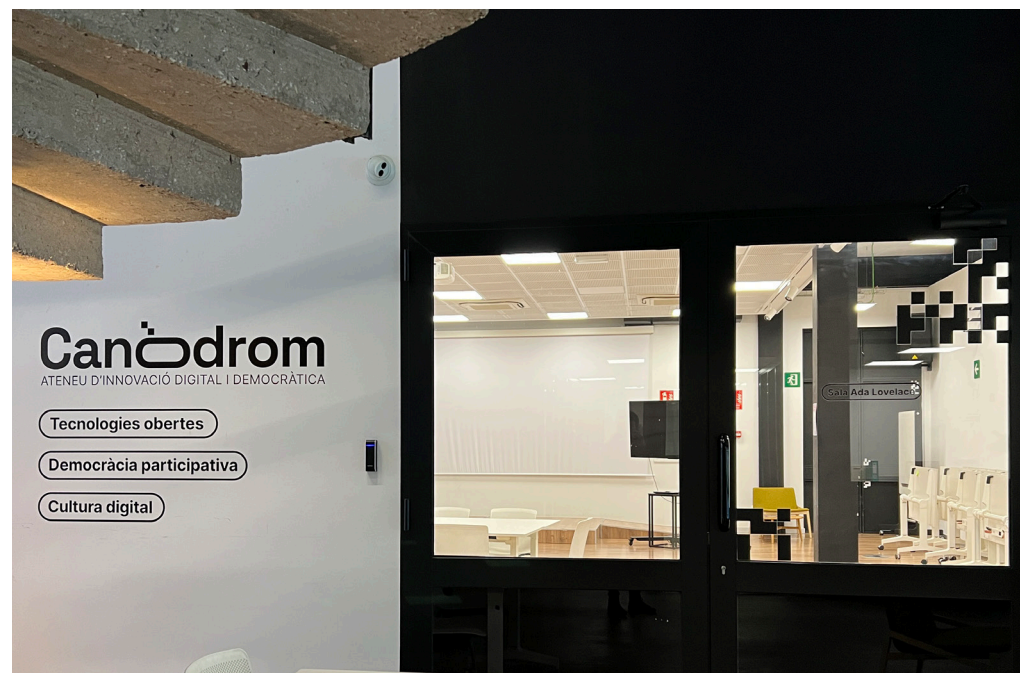
År 2016 byggdes den gamla hundkapplöpningsbanan i stadsdelen Sant Andreu i Barcelona om till ett centrum för digital och demokratisk innovation: Canòdrom. I Canòdrom sitter följdaktligen också stadens nya avdelning för digital och demokratisk innovation som nämnts ovan. Canòdrom är inspirerat av det arbetsätt som tidigare utmynnade i utvecklingen av Decidim och en av de intervjuade beskrev det som en fysisk representation av många av Decidims principer. Det är både en offentlig plats och ett innovations-laboratorium som söker efter en god relation mellan demokrati och teknologi med medborgaren i centrum. Här finns projekt som riktar in sig på medborgardeltagande, digital teknik, teknikpolitik och liknande utifrån ett kritiskt perspektiv på AI, digitala rättigheter, kapacitetsbyggande och hur man kan använda teknologi för social förändring. I oktober 2023 hölls Metadecidims årliga konferens *Decidim Fest* på Canòdrom.

Canòdrom

Athenaeum för digital innovation och demokrati

- öppna teknologier
- deltagande demokrati
- digital kultur

Risker med att använda digitala verktyg

Vilka är då de största riskerna med att använda digitala verktyg? En risk vi redan diskuterat ovan ligger i att man föreställer sig ett deltagande som enbart genomförs genom det digitala verktyget, och där vi var och en befinner oss ensamma hemma när vi deltar. Många av de intervjuade framhöll att ett sådant deltagande inte är särskilt meningsfullt.

Och även om digitala verktyg kan underlätta deltagandet så förde de intervjuade fram att de också ibland kan göra det svårare eftersom den värld som ryms inom själva Decidim är komplex, på samma sätt som livet i stort är det. Det finns också en inlärningskurva kopplat till användningen av digitala verktyg som Decidim, det krävs en viss kompetens. Där behöver Decidims användbarhet förbättras eftersom det finns trösklar för många att använda plattformen, även för stadens tjänstepersoner. Det kan alltså finnas barriärer för vissa grupper i samhället men det handlar inte om att de saknar tillgång till datorer och smartphones, utan mer om vilka digitala och andra färdigheter de har i förhållande till andra deltagare, där vissa kan komma att dominera diskussionerna. Allt detta leder till behov av nya arbetsflöden och arbetssätt och därför kan exempelvis kommunens tjänstepersoner vara tveksamma till digitala verktyg som Decidim.

En annan mycket viktig fråga handlar om datasäkerhet: hur datan hanteras, vem som har datan, vad den används till, om den kan komma att kommersialiseras, osv. Datasäkerheten är mycket viktig i alla faserna av deltagandeprocessen, det som en av de intervjuade kallade de demokratiska garantierna. Det måste säkerställas att inget av det innehåll som läggs in av deltagarna kan förändras av plattformsadministratörerna. För att undvika manipulering garanterar

dig Decidim-plattformen din rättighet som medborgare att ditt förslag inte ändras på, genom att alla administratörers åtgärder registreras i en kontrollfunktion.

En annan risk är att det kommer in spam och botar, falska inspel, som leder till merarbete och ständiga säkerhetsuppdateringar. I den digitala världen blir säkerheten allt viktigare, man måste hela tiden uppdatera och programkoden blir allt större, alltmer robust, men samtidigt alltmer komplex. Men tack vare att Consul och Decidim har öppen kod så är det många människor som övervakar säkerheten och hittar var det finns hål i säkerheten.

Motsatsen till Consul och Decidim hittar man hos teknikjättarnas digitala verktyg som har utvecklats så har vi hamnat i silos och inte kan nå andra människor. Som en av de intervjuade uttryckte det: Om man försöker nå människor genom sociala medier som Twitter (numera X), då träffar man bara på de människor som Twitter vill att du ska se. Genom öppen, kollaborativ och demokratisk programutveckling gör man helt tvärtom mot teknikjättarna. När man vill nå människor gör man digitala nyhetsbrev men det är ens egna nyhetsbrev på ens egna plattform, så teknikjättarna har inte tillgång till datan och uppgifterna om de personer vi vill knyta an till.

Det måste säkerställas att inget av det innehåll som läggs in av deltagarna kan förändras av plattformsadministratörerna.

Vilka slags digitala verktyg saknas idag?

Decidim utvecklades som en plattform som olika organisationer kan 'befolka' med sina funktioner, exempelvis deltagandebudget, bloggar, förslagsinlämning och debatter, eller en kombination av dessa.

Plattformen är därför väldigt anpassningsbar och användbar för de som administrerar den. Samtidigt gör det att användarna – invånarna som deltar – måste lära sig navigera i den här komplexa miljön. Där stora teknikföretag ständigt experimenterar med/på sina användare för att utveckla sina användargränssnitt, så har de som arbetar med civic tech mycket mindre möjligheter till detta, så användargränssnitten blir mindre angenäma för användarna jämfört med exempelvis sociala medier. Men som en av de intervjuade uttryckte det: Vi kan ju inte ha en plattform för deltagandedemokrati utan deltagare! Så det behövs en avvägning mellan flexibilitet och användarvänlighet. Det är viktigt att behålla det modul-baserade, men det måste samtidigt bli enklare för deltagarna som ju skapar det värdefulla innehållet. Därför har det hållits en deltagandeprocess i Barcelona just kring att göra Decidim smidigare och mer lättanvänd, och resultatet från den processen kommer snart att lanseras. För Decidim finns det också en stark efterfrågan efter en mobil-app, istället för att behöva använda dator eller laptop. En sådan app är på gång och kommer att betyda mycket för användarna eftersom det betyder att teknologin anpassar sig efter användarna, och inte tvärt om.

Vidare nämnde en av de intervjuade att det saknas heltäckande verktyg som fullt ut stödjer storskaliga online-diskussioner över Internet.

Digitala plattformar som Decidim skapar sådana stora online-forum som fungerar bra för att skala upp deltagandet, där tusentals eller till och med miljoner människor kan delta samtidigt och skapa idéer/förslag och sedan värdera dem. Men ju mer dessa diskussioner växer desto

svårare blir det att kartlägga dem. Utmaningen är att kunna samla ihop och aggregera diskussionerna från en stor mängd deltagare, för att sedan på ett enkelt sätt kunna kartlägga huvudargumenten. Det finns redan verktyg inbyggda i Decidim som filtrerar ut de mest populära förslagen men dessa behöver förbättras. Till exempel utvecklas det ofta en mängd liknande förslag, vilket kan ses som ett problem men som ju egentligen skapar möjligheter eftersom många uttrycker överlappande intressen. Här behövs bättre verktyg för att kunna identifiera och slå samman liknande förslag. Som redan nämnts ovan kan AI komma att spela en roll i detta.

Det lyftes också fram hur de digitala verktygen (som exempelvis Decidim) hjälper till att skala upp deltagandet, men att de inte hjälper till att skala upp responsen hos olika organisationer (som exempelvis kommunen). Här skulle något slags utvärderingsverktyg vara mycket värdefullt till stöd för tjänstepersoner och liknande, eftersom de kan bli överväldigade av allt material som samlas in vilket kan minska deras förtroende för verktygen då de inte riktigt förmår att svara upp mot dem. Och även efter att materialet har hanterats så är ändå resurserna begränsade hos exempelvis den kommun som ska ta emot förslagen, som ju först måste undersöka genomförbarheten och sedan också implementera förslagen. Det blir många flaskhalsar.

Detta kopplar till utmaningar med datahantering generellt. Mycket värdefull information kring vad stadens invånare kan, känner och vill genereras genom Decidim och deltagandeprocesserna. Till det kommer data som samlas in via appar som exempelvis Barcelona a la butxaca (Barcelona i din ficka) och IRIS och som har en stor potential

för att kartlägga bostadsområden. Det växer fram stora mängder data kring vad folk föreslår, inom vilka teman och i vilka områden. Om man exempelvis ska bygga om en gata så måste man veta vad som händer på den gatan: vem som använder den, vilka verksamheter det finns, hur mycket trafik det är, vilka problem det finns, vad man måste fokusera på, om det finns sociala organisationer i området, osv. Det handlar inte bara om objektiva data (exempelvis luftkvaliteten) utan också om subjektiva data från befolkningen kring vad de tänker, vad de känner och vilka konflikter de upplever. Så hur kan man bäst hantera så stora mängder data? Hur kopplas datan bäst till Decidim? Hur kan datan processas så att den göder deltagandeprocesserna? Inom Barcelona stad pågår ett arbete med att standardisera en plattform för alla typer av data som kommunen samlar in: luftkvalitet, mobilitet, sophantering, trafik, demografi, åsikter, osv. Det ska bli lättare att navigera i datan, att ladda ner den och att visualisera data.

En annan av de intervjuade beskrev hur Decidim föddes i Barcelona ur en vilja att starta en process mot att utvidga, mångfaldiga och ge mer makt (empower) till medborgarskapet och till stadens demokrati som helhet. Decidim används nu på nästan 500 platser på jorden i alla slags städer och alla slags stadsstyren, och i regioner, av sociala organisationer och inom kooperativ. Så Decidim verkar passa som stöd för demokratisk organisering hos en ganska bred uppsättning av människor. Det som fortfarande saknas hos Decidim är funktioner som främjar processer av självorganisering och självstyre av själva samhället, så att demokratiska processer inte bara sker på initiativ från de styrande. Det skulle handla om en förmåga att skapa 'rum' för debatter och förslag som är oberoende av de processer som föreslås av de styrande. Men de måste också vara trygga och modererade, med en demokratisk kontroll, så att de är utan förolämpningar, spam, botar och våld.

Smarta städer i Sverige? Insikter från en workshop i Göteborg

Under en workshop i Göteborg 2023 presenterades det insamlade materialet från Barcelona och Madrid, bland annat de digitala plattformar för medborgardeltagande som utvecklats där, dvs. Decidim och Consul. Dessutom beskrevs erfarenheter från några projekt i Göteborg med 'smarta' inslag till stöd för medborgardeltagande. Dessa handlade om Hyresgästföreningens arbete med att samla in åsikter från mer än 1250 invånare kring Göteborgs förtätningsförslag i stadsdelarna Biskopsgården och Hjällbo med hjälp av MapX, ett kartbaserat web-verktyg för att samla in boendes åsikter. I det sammanhanget prövade Hyresgästföreningen också att använda Decidim som en plattform för kunskapandet. Detta arbete var en del av forskningsprojektet '[Invånardeltagande i utvecklingen av förtätningsprojekt](#)' på Göteborgs universitet. I det forskningsprojektet ingick också en studie tillsammans med universitetet i Alicante av hur sociala medier (i det här fallet Foursquare, Google Places och Twitter (numera X) 'pratade' om olika platser i Hjällbo. Hyresgästföreningen har också använt MapX tillsammans med Socialförvaltningen för att samla in medborgarnas åsikter i ett tidigt skede av omvandlingen av delar av stadsdelen Lindholmen. Vidare presenterades också Göteborgs stads arbete med barn och datorspelet [Minecraft](#) i samband med förtätningsprogrammet för [Hjällbo](#).

Som ytterligare bakgrund finns några av Göteborgs existerande digitala plattformar för medborgardeltagande: [Göteborgsförslaget](#) där medborgare kan lämna in förslag som sedan måste få minst 200 röster för att behandlas av berörd nämnd och klotterplanket [Min stad](#) där medborgare kan lämna inlägg i en interaktiv 3D-karta. Vidare är Göteborgs [Digitala tvilling](#) under utveckling, en 3D-kopia av staden där dess olika funktioner kan analyseras och förslag till förändringar kan simuleras.

Inbjudna var sex tjänstepersoner från Göteborgs stad och tre representanter från Hyresgästföreningen. Syftet med workshopen var att spegla de olika beskrivningarna mot situationen i Göteborg. Deltagarna fick resonera dels kring hur olika digitala (dvs. 'smarta') verktyg fungerar i förhållande till människors inflytande och samskapande, dels i förhållande till olika slags ordinarie processer i samhällsutvecklingen: Vad skulle fungera bra i förhållande till olika organisationer? Vilka utmaningar uppstår? Vad man kan göra åt dessa? Vilka förbättringar/ förändringar behövs utifrån olika aktörers perspektiv?

Vår analys av samtalen under workshopen har lett fram till fyra teman som beskrivs i följande avsnitt:

- Världsuppfattning och organisationskultur
- Organisation och arbetsformer
- Budget och mandat
- Teknik och teknikkompetens

Världsuppfattning och organisationskultur

Under workshopsamtalet blev det tydligt att ett ökat medborgarinflytande i stadsutvecklingsfrågor kan uppfattas på olika sätt. Dels handlar detta om den generella inställningen till medborgarinflytande i en organisation som helhet, dels om olika förvaltningars eller avdelningars syn på detta.

Traditionellt har tjänstepersoner ofta lyft fram lojaliteten mot medborgaren som ett kärnvärde och hur de genom sin professionalitet och expertis

är bäst ägnade att ta tillvara det allmännas bästa genom att stå fria från såväl politiken som olika intressenter (Madestam et al., 2018). En sådan lojalitet gentemot ett slags allmängiltig medborgare krockar med argumenten för mångfald och ett brett medborgarinflytande vid sidan om de allmänna valen. Workshopen lyfte fram hur en del tjänstepersoner väljer att med kraft hålla fast vid idealet att genom sin expertis veta vad som är bäst i varje enskilt fall. Medborgare som på olika sätt försöker påverka utformningen av den egna livsmiljön blir då ett störande element som måste hanteras. De få medborgare som trots allt kommer till plansamråd och liknande evenemang får svårt att göra sig hörda och än mindre påverka. Detta drabbar mindre röststarka grupper särskilt hårt, exempelvis de som bor i så kallade utsatta bostadsområden.

Till denna detta kommer ständiga budgetnedskärningar och sparbetning som ytterligare minskar möjligheterna att gå utöver det som lagstiftningen kräver som en lägsta acceptabla grad av medborgarinflytande. Den djupa bostadsbristen och skenande byggkostnader leder också till krav både från både politiken och byggsektorn att förenkla och snabba på olika planprocesser, vilket återigen undergräver möjligheterna till ett ökat medborgarinflytande eftersom detta tar tid att genomföra. Här finns också risk för att medborgare i olika stadsdelar behandlas olika, där vissa planprocesser hamnar i så kallade 'snabbspår.'

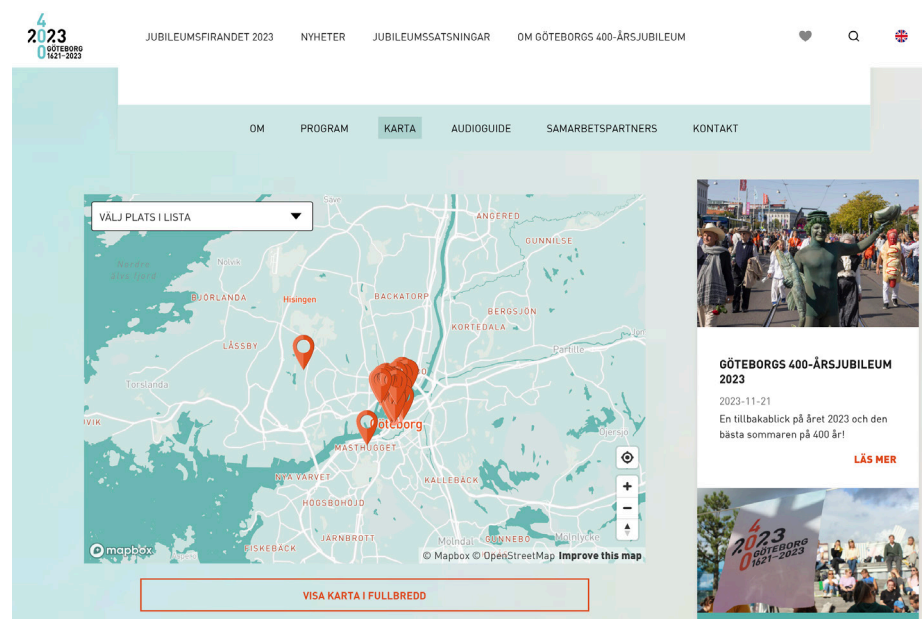
Det som är gemensamt för alla dessa olika perspektiv på medborgardeltagande är att man ofta inte ser medborgarna som bärare av viktig kunskap. I ordinarie processer lyfts i stället vikten av representativitet fram och direkt medborgarinflytande ses med misstänksamhet, där man ser en risk för otillbörligt inflytande från så kallade särintressen. Lokalt förankrad kunskap och de boendes preferenser får stryka på foten

eller blir till och med misstänkliggjord. Och i utsatta områden görs även kopplingar till ett eventuellt inflytandet från organiserad brottslighet. Här såg workshopgruppen en fördel i möjligheten med digitala verktyg (som MapX) att kunna sortera i medborgarnas bidrag efter ålder, kön, i vilket kvarter de bor, osv. På så sätt kan man bättre förstå vem som tycker vad och om det finns grupper som inte har kommit till tals.

Sammantaget visade workshopdiskussionen upp en komplex värld av olika synsätt på medborgarnas roll i stads- och grannskapsutveckling med ett slags olöslig paradox mellan synen på tjänstepersonernas nödvändiga expertis i det allmännas tjänst å ena sidan och starka krav på dialog och medborgarinflytande å den andra. Ett sätt att lösa upp den knuten är att lyfta fram goda exempel som verkar kunna förena dessa två sidor.

Både kommuner och arkitektbranschen vill gärna lyfta fram framgångsrika exempel på medborgardeltagande men här finns en betydande risk att man (kanske oavsiktlig) hamnar i demokrati-washing (jämför green-washing). Sådana enstaka goda exempel omfattar ett deltagande som inte förändrar (eller hotar) tjänstepersonernas eller myndighetens roll och arbetsprocess, och leder kanske inte heller till någon egentlig påverkan på planprocessens utfall. Här lyftes återigen att olika delar av staden behandlas olika med Göteborgs jubileumsfirande som exempel. Som en deltagare formulerade det: "Centrum är allas intresse, resten är ingens intresse" (se bilden nedan på hemsidan med dess karta över evenemang).

Karta över aktiviteter under Göteborgs jubileumsfirande och dess Prototyp Göteborg med syfte 'att skapa öppna forum kring stadsutveckling som involverar göteborgarna i utvecklingen' (Göteborgs Stad, 2023b).

De ordinarie processerna kan sedan fortgå som vanligt i bakgrunden och ingen systemförändring sker i riktning mot ökat medborgarinflytande. Istället fortsätter utvecklingen av lokal demokrati i svenska kommuner att bero på enskilda tjänstepersoner inställning till värdet av medborgarnas kunskap och preferenser, och på deras vilja och förmåga att föra arbetet bortom en lägsta godtagbara grad av medborgarinflytande.

Organisation och arbetsformer

Det finns ett ömsesidigt och starkt beroende mellan världsuppfattning och organisationskultur, å ena sidan, och hur en organisation är organiserad, å den andra. I det här fallet hur man uppfattar medborgardeltagande och vilken vikt man fäster vid det i sin organisationsstruktur. I Göteborg har stadens förvaltningar nyligen organiserats om. Där det förut fanns utvecklingsledare med ansvar för medborgardialog under stadsdelsnämnderna har ansvaret nu både centraliserats från stadsdels- till kommungemensam nivå och där delats upp mellan olika förvaltningar. Under workshopen lyftes det fram att omorganisationen har skapat ett glapp mellan olika uppdrag, där varken förvaltningen för demokrati och medborgarservice eller de olika fackförvaltningarna har ett tydligt mandat och inte eller resurser för själva arbetet med medborgardialog och inflytande.

Stadsbyggnadsförvaltningens arbete styrs i mycket av plan- och bygglagen (PBL) och dess formella processer för medborgardialog. Enligt PBL ska boende och andra berörda bjudas in till samråd i samband med att planprogram och/eller detaljplaner arbetas fram. Samråden inträffar dock sent i planprocessen utifrån färdiga förslag som i allmänhet har arbetats fram med inget eller mycket begränsat medborgarinflytande. I sådana ovanifrånstyrda processer kan kunskap och åsikter från medborgare som kommer in utanför det formella sam-

rådet eller i annorlunda format lätt uppfattas som en onödig belastning, särskilt i en arbetssituation präglad av tidsknapphet och brist på resurser. Under workshopen beskrevs vikten av att tjänstepersoner faktiskt ska ha möjlighet att ta tillvara synpunkter från medborgarna även utanför den formella samrådsprocessen och hur detta väsentligt kan detta höja kvaliteten på planarbetet genom att säkerställa att de boendes kunskap om planområdet och deras preferenser kommer med i arbetet.

En annan aspekt som lyftes är att det i allmänhet är mer kostsamt att ändra ett program eller ett plandokument ju senare man befinner sig i processen. Därför ligger det stora möjligheter i att ha med ett boendeinflytande tidigt i planprocessen, där det är enklare och mindre resurskrävande att göra förändringar utefter de boendes inspel, dvs. innan förslagen har blivit en färdig produkt och 'stelnat' inför det formella samrådet. Detta är särskilt viktigt eftersom deltagarna pekade på att de ordinarie processernas samråd har sina brister. De lyfte fram att det under traditionella samråd ofta är villaägare och bostadsrättsföreningar som deltar, medan hyrestagare ofta är frånvarande. Workshopdeltagarna beskrev exempel på hur det i utsatta bostadsområden ofta har varit de mer besuttna grannarna i kringliggande områden som har deltagit under samrådet med åsikter om vad som bör eller inte bör göras (i vissa fall uppåt 80% av responsen), medan invånarna som bor de områden som berörs av planen mer sällan har kommit till tals.

I områden med starkare efterfrågan på bostäder och därmed högre förväntad vinst finns exempel på att exploatörerna själva har gått in med resurser och drivit deltagandeprocesser för att hantera eventuellt lokalt motstånd. Detta leder till möjligheter för ett större inflytande från grannar – men också från framtida boende – än vad som är fallet i ordinarie planeringsprocesser. Sådana exploatörsdrivna deltagandeprocesser blir det dock inte tal om i ekonomiskt utsatta områden.

Hyresgästföreningen kan betraktas som en stor partipolitiskt obunden civilsamhällesorganisation men den har historiskt haft nära band till arbetarrörelsen och därmed till socialdemokratiska regeringar (Odhnoff, 2023). Workshopdeltagarna beskriver hur organisationen under 100 år har gjort många tunga politiska ställningstaganden som nu kan hamna i motsättning till den folkvilja som kommer fram i underifrånprocesser. Och hur detta blir till en utmaning för organisationen att hantera. Ett aktuellt exempel är Hyresgästföreningens inställning till parkeringsnormen (Hyresgästföreningen m.fl., 2020) som står i motsättning till de boendes åsikter som samlats in med hjälp av MapX i Biskopsgården och Hjällbo, där det fanns en stark vilja att ha kvar alla parkeringsplatser. I närtid sågs parkeringsplatser som en direkt koppling till livskvalitet där bilberoende får en annan betydelse i utsatta förorter långt från innerstadens närhet till service.

På samma sätt som kommunernas tjänstepersoners expertis och syn på sitt uppdrag utmanas av mer direktdemokrati så uppstår samma konflikt mellan Hyresgästföreningens förtroendevalda och anställda å ena sidan och de hyresgäster de har i uppgift att representera å den andra. Dessutom följer mer praktiska utmaningar i hur organisationen bäst tar hand om och använder insamlat material och hur återkopplingen till hyresgästerna bäst sker.

Sammantaget finns det många stora och små utmaningar inom Hyresgästföreningens olika nivåer i förhållande till ambitioner för ett ökat inflytande från boende med hjälp av digitalt stöd. En annan utmaning är hur Hyresgästföreningen ska förhålla sig till andra medborgare (dvs. de som inte är hyresgäster) och till andra organisationer som representerar olika intressen, inklusive kommunerna. Här lyftes det fram att samarbete och gemensamma processer är en nyckelfråga för att medborgarna faktiskt ska få ökat inflytande. Utifrån ett civilsamhällesperspektiv nämndes även fram att ett brett medborgardeltagande kan lyfta

fram kunskap och åsikter som går på tvärs mot lokala företrädares perspektiv, dvs. de som på olika sätt gör sig till röst för de boende gentemot omvärlden, och som därigenom kan ha större möjlighet att påverka ett planarbete.

Ett ämne som lyftes av alla workshop-deltagare var vikten av återkoppling och leverans. För det första kan deltagandeprocesser ha olika syften i förhållande till Arnsteins, Cardullos och Kitchins deltagandestegar (se ovan i avsnittet Smarta och/eller demokratiska städer). Exempelvis har ren information till medborgare också sin plats. Det viktiga är att vara tydlig med deltagandeprocessens syfte. För det andra ska det alltid finnas en återkoppling till medborgarna som beskriver vad resultatet av processen blev och hur materialet ska användas, vilket är särskilt svårt i långa processer som exempelvis en planprocess. För det tredje behövs det leverans, dvs. att insamlad kunskap och insikter från medborgarna leder till faktiska förändringar. Det beskrevs hur det trots allt har dialogats mycket i Göteborg men att det ofta inte har lett till några insatser. Samma utmaningar kvarstår om man frågar medborgarna 15 år senare.

Utan återkoppling och leverans kommer tilliten till kommunen att urholkas, medborgarnas tilltro omvandlas till misstro. Om man påbörjar en deltagandeprocess – exempelvis genom att samla in medborgarnas syn på sitt bostadsområde och dess problem – så måste man ha en plan och en budget för hur man ska leverera på medborgarnas bidrag, där lägsta godtagbara nivå är att åtminstone förklara hur materialet omhändertas för att komma till nytta framöver. Annars blir en meningslös process, och i synnerhet helt meningslöst för medborgarna att lägga sin tid på att delta i deltagandeprocesserna.

Angående de olika digitala verktygen mer specifikt så ansåg workshopdeltagare från såväl socialförvaltningen som stadsbyggnadsförvaltningen att Hyresgästföreningens arbete med MapX har varit mycket användbart. Särskilt värdefullt är det stora antal svar som kommit in vilket ger ett brett underlag. Socialförvaltningen har inte bara använt materialet i den aktuella planprocessen i Lindholmen utan också i enskilda planärenden samt ännu bredare av kollegor på förvaltningen. På stadsbyggnadsförvaltningen kom materialet till konkret nytta i arbetet med planprogrammet i Biskopsgården, där underlaget ansågs förmedla kunskap om området som de inte får in genom vanliga formella remissvar. Det sågs också som hyggligt representativt i och med det stora antalet svar (mer än 700), vilket vida överstiger de synpunkter som kom in från de boende i den formella samrådsprocessen. MapX-materialet nyttjades däremot inte i planarbetet i Hjällbo utan sågs mer som en partsinlaga av samma vikt som andra remissvar.

En viktig synpunkt var att användandet av MapX i och för sig skapar möjlighet att samla in information men att utan en välutvecklad metod ger verktyget inte något inflytande. Det måste finnas någon som skapar en MapX-process och är med och faciliterar. Hyresgästföreningens MapX-process bestod i att lokala ungdomar och civilsamhällesrepresentanter var de som knackade dörr och samlade in de boendes åsikter. De blev därmed bärare av kunskap och kunde hjälpa till att tolka materialet.

Hyresgästföreningen provade att använda Decidim som en plattform för sitt arbete med boendeinflytande i Biskopsgården och Hjällbo men det fungerade dåligt. Bland annat var Hyresgästföreningen dåligt förberedd för en sådan funktion, både tekniskt och organisatoriskt och fick dessutom bristfälligt stöd av upphandlad support.

Trots detta såg deltagarna därifrån värdet av att använda en öppen plattform för boendedeltagande.

Övriga workshop-deltagare diskuterade Decidim utifrån presentationen under workshopen. De tog fasta på var värdet av att medborgare, civilsamhälle och stadens förvaltningar kan mötas på en plattform mellan det toppstyrda och gräsrotsstyrda och vikten av att mötas både off-line och on-line. En annan aspekt som togs upp var att Göteborg, till skillnad från Barcelona och Madrid, inte har så engagerade medborgare och inte heller ett så välorganiserat civilsamhälle. Underförstått: Skulle Decidim fungera lika bra i Göteborg? De lyfte också att Göteborgs stad saknar de supportfunktioner och kopplingar in i de olika förvaltningarna som Barcelona stad har skapat

Workshop-deltagarna var också inspirerade av användningen av Minecraft i stadsbyggnadsförvaltningens arbete med en barnkonsekvensanalys i Hjällbo i samband med programarbetet. Denna gjordes tillsammans med fyra skolklasser med det energifyllda deltagandet som Minecraft skapade hos barnen och därmed ett ökat intresse för utvecklingen av stadsdelen. Här betonades återigen vikten av återkoppling och leverans gentemot skolbarnen och frågan uppstod också hur Minecraft-materialet faktiskt hade påverkat planprogrammet.

Med Göteborgsförslaget som exempel lyftes också att olika digitala verktyg för medborgarinflytande kan ha olika utmaningar. Det fanns en känsla bland workshop-deltagarna av att ganska få medborgarförslag faktiskt når fram till implementering i stadens olika förvaltningar. Dessutom resonerades det kring att vissa grupper av olika anledningar har bättre tillgänglighet och tillgång till sådana verktyg och kan komma att dominera deltagandet. Göteborgs

stads digitala plattform Min stad avfärdades i stort sett som en 'papperskorg' där medborgarnas inspel lämnas åt sitt öde, utan återkoppling eller leverans. Större förhoppningar verkade knytas till arbetet med den Digitala tvillingen, där deltagarna från Göteborgs stad hade förhoppningar om att den i första hand skulle gå från att vara ett prestigeprojekt till att bli användbar för tjänstepersonerna, i andra hand skulle öppnas upp också för medborgarna och dessutom kanske skulle kunna innehålla några av Decidims funktioner för demokratiskt deltagande. Det verkade dock finnas ett ganska stort informationsunderskott hos workshop-deltagarna.

Ett ämne som lyftes av deltagarna handlade om hur insamlat material behöver analyseras och tolkas, opartiskt men med kännedom både om stadsdelarna och hur materialet har samlats in, dvs. något av en paradox. Man betonade också riskerna med oskicklig tolkning eller rent av manipulation av datan och att materialet inte blir bättre än den som analyserar det. Deltagarna föreslog att analys och tolkning kan behöva göras kollaborativt i grupp. Man lyfte också upp den transparens som finns i Decidim som ett motmedel mot manipulation, men att det krävs en engagerad 'community' med kapacitet att faktiskt använda den transparensen för kontroll av kvaliteten på analys och tolkning.

Budget och mandat

Workshop-deltagarna från Göteborgs stad lyfte två aspekter med stor påverkan på möjligheterna till ett fördjupat medborgardeltagande. Den första handlade om hur sådana processer kan finansieras. Allt som går utanför lagkraven, som kravet på att ha samråd enligt PBL, är beroende på goodwill och intresset hos chefer och politiker att ha en utökad dialog. Sådan goodwill finns tyvärr inte i särskild stor utsträckning utan

demokrati förväntas kosta noll kronor. Deltagarna framhöll att ett utökat deltagande faktiskt i första hand inte är en organisatorisk utmaning eftersom de var överens om att det i deras organisationer inte finns något som egentligen skulle vara till hinder. Det är snarare en fråga om ifall chefer fördelar mandaten att göra det och dessutom skickar med pengar, vilket i sin tur är avhängigt hur chefer och politiker ser på deltagande processer (dvs. organisationens 'kultur' i förhållande till medborgarna). Som en deltagare uttryckte det: man skulle verkligen behöva skruva upp sin kapacitet på det här området.

Socialförvaltningens deltagandeprocess i Lindholmen var möjlig att genomföra eftersom året innan hade lämnat ett överskott – satsningen skulle alltså inte vara möjligt ett normalår. Mycket av det arbete som socialförvaltningen gör för att ha 'örat mot marken' tenderar då att ske utanför betald arbetstid. Här lyftes dock att i stadens planarbete finns krav på geotekniska utredningar, bulleranalyser, trafikanalyser och liknande som sedan betalas av exploatören. Det föreslogs att medborgardialog skulle kunna finnas med som ett krav på samma sätt, för att sedan bekostas av exploatören och därmed inte vara en kostnad för Göteborgs stad. Deltagarna tog också upp behovet av att bättre förstå socioekonomiska kostnader och att kunna räkna bättre på nyttan av att hantera dem, exempelvis genom att titta på 'social return investment' (Haugen & Cavenius, 2020). I det sammanhanget sågs det demokratiska deltagandet och medborgardialog som en jätteviktig del av förmågan att kunna bygga en stad för alla.

Den andra aspekten handlar om att Göteborgs stad har organiserat om sina förvaltningar. Som beskrivits ovan har ett glapp uppstått mellan förvaltningen för demokrati och medborgarservice, som ska stå för det centrala stödet, och socialförvaltningen med sitt ansvar för att föra in medborgarnas och civilsamhällets perspektiv i samhällsplaneringen.

Enligt workshop-deltagarna har omorganisationen tappat bort själva genomförandet av medborgardeltagande och dialogprocesser, en oklarhet som har medfört att det nu varken finns något mandat, någon budget eller någon personal för att faktiskt genomföra aktiviteter som stärker medborgarinflytandet. Socialförvaltningen har samverkansuppdraget men inte längre dialoguppdraget, så att även om någon chef eller politiker skulle ge dem uppdraget så finns vare sig ekonomiska och personella resurserna eller de nödvändiga kunskaperna om olika digitala verktyg för deltagande. Alla deltagare poängterade också att användandet av en större plattform som Decidim skulle kräva resurser och mandat som för närvarande totalt saknas inom stadens dialogarbete.

För Hyresgästföreningen har arbetet med MapX har lett till ett väldigt stort deltagande och engagemang bland hyresgästerna jämfört med de aktiviteter Hyresgästföreningen normalt genomför. På så sätt kan man säga att den tid och de pengar som avsatts till MapX-arbete har gett god avkastning i att föra samman hyresgäster med Hyresgästföreningen. Men fortsättningen är trots detta beroende på hur organisationen som helhet (och återigen dess 'kultur') ser på direkt boendedeltagande i förhållande till dess traditionella aktiviteter.

En annan aspekt som lyftes upp i samband med Minecraft i Hjällbo är risken för att enstaka exempel med stark lyskraft tar upp resurser men att det sedan inte finns vare sig pengar eller mandat att för att fortsätta det framgångsrika arbetet i andra stadsdelar. Sådana projekt, hur bra de än kan vara, riskerar att i brist på fortsättning hamna i kategorin demokrati-washing (se ovan) och till och med användas av andra aktörer för PR och kommersialisering till liten nytta för medborgarna.

Teknik och teknikkompetens

Workshopdeltagarna var överens om att en digitalisering av verktygen för medborgardeltagande medför stora fördelar. De lyfte särskilt fram att de insikter och den data som samlas in blir sökbara, vilket är nödvändigt när det handlar om stora mängder av information. Det blir också enklare att själv analysera materialet efter sina frågeställningar (exempelvis 'vad säger ungdomar om den här platsen?') och man kan snabbt få fram tabeller och diagram och andra visualiseringar. Dessutom gör ett stabilt och transparent dataunderlag att olika parter själva kan gå in och undersöka om andra parter summeringar och slutsatser verkar hålla.

Man föreställde sig att datan dessutom ska vara tillgänglig för medborgarna som kan göra egna analyser genom att söka i det ofta ganska omfattande materialet, eller helt enkelt bara se vad deras grannar tycker. Deltagarna lyfte också att digitalisering kan stödja en bättre och snabbare återkoppling till de boende (exempelvis genom att kommunicera alla inkomna synpunkter direkt), vilket ytterligare kan sänka irritationen och stärka trovärdigheten i förhållande till dagens situation där återkopplingen kan dröja flera år i den formella processen, exempelvis först vid granskningen av ett planprogram eller en detaljplan. Hyresgästföreningen lyfte också frågan om det ska vara så att kommunens bemötande av remiss-svaren slås fast utan någon möjlighet till fortsatt dialog. De menade att det borde finnas möjlighet att kommentera hur kommunen har tagit hand om remiss-svaren, särskilt om dessa bygger på ett så stort material som var fallet i Biskopsgården och Hjällbo. Och att man bör fundera på vilken roll digitala verktyg skulle kunna spela i en sådan fortsatt dialog.

En baksida kan vara att det i dagsläget tar mer tid när man skiftar från att arbeta analogt till fullt ut digitalt, som man nu exempelvis gör inom stadsbyggnadsförvaltningen med planprocesserna, där man tidigare

använde Microsoft Word och sedan skrev ut dokumenten. Så här gäller det att hitta full kompatibilitet mellan de digitala verktygen för dialog och de som alltmer används i planprocessen. Och det måste också finnas kompetens att hantera datan så att den blir tillgänglig i rätt format för användaren (oavsett om det handlar om tjänstepersoner eller medborgare) och att lösa de kompatibilitetsproblem som troligen ändå kommer att uppstå mellan olika digitala verktyg.

Som nämnts ovan berodde en del av Hyresgästföreningens problem med Decidim på bristande teknisk kompetens, men det saknades också moduler i Decidim för att stödja Hyresgästföreningens syfte, exempelvis ett kartbaserat enkät-verktyg. En lärdom var att det inte går att köra en så pass komplex plattform inom en mindre grupp, även om Hyresgästföreningen hade handlat upp ett visst teknikstöd externt. Det hade behövts en lämplig teknikkompetens inom den egna organisationen (alltså specifikt för Decidim i det här fallet) både för att kunna kommunicera med det upphandlade teknikstödet och för att kunna ta fram underlag för, eller till och med för att själva kunna utveckla de nya moduler som behövdes för uppgiften. Konsekvensen blev att Hyresgästföreningen valde ett annat verktyg (dvs. MapX) för de kartbaserade enkäterna, men tappade samordningen och därmed mycket av poängen med Decidim.

Här pågår ett arbete inom Hyresgästföreningen att bygga upp en digitaliseringsenhet, men det finns en tröghet i organisationen och det har varit mycket 'learning by doing' och svårt att hitta rätt plats i organisationen för detta. Socialförvaltningen sa sig inte heller vara tillräckligt förberedda. Även om det finns en viss kompetens, exempelvis inom GIS, så bygger det mycket på att det är vissa individer som sitter på kunskap, dvs. inte organisationen i sig. Och för alla nya verktyg som finns så har socialförvaltningen varken hårdvaran eller mjukvaran eller folk som kan dem, vilket återigen landar i vilka mandat och resurser som finns.

En karta över de digitala verktygens 'smarthet'

Med utgångspunkt i studier och intervjuer i Barcelona och Madrid samt intressentworkshopen i Göteborg kommer här ett försök att placera in olika digitala verktyg på den kartbild över de olika värderingar som en smart stad har att navigera mellan som presenterades tidigare (se figuren på nästa sida).

Sociala medie-plattformar, som Twitter/X, Google och Foursquare hittar sin självklara plats i skärningspunkten mellan global övervakningskapitalism/datastöld och den smarta staden som en plats för val och påverkan genom egen 'konsumtion'. Ytterligare till vänster kan vi placera in en snabbt framväxande artificiell intelligens, där man nog också bör ställa sig frågan vad som i en snar framtid finns bortom den datadrivna och självtänkande staden, dvs. ännu längre till vänster i bilden.

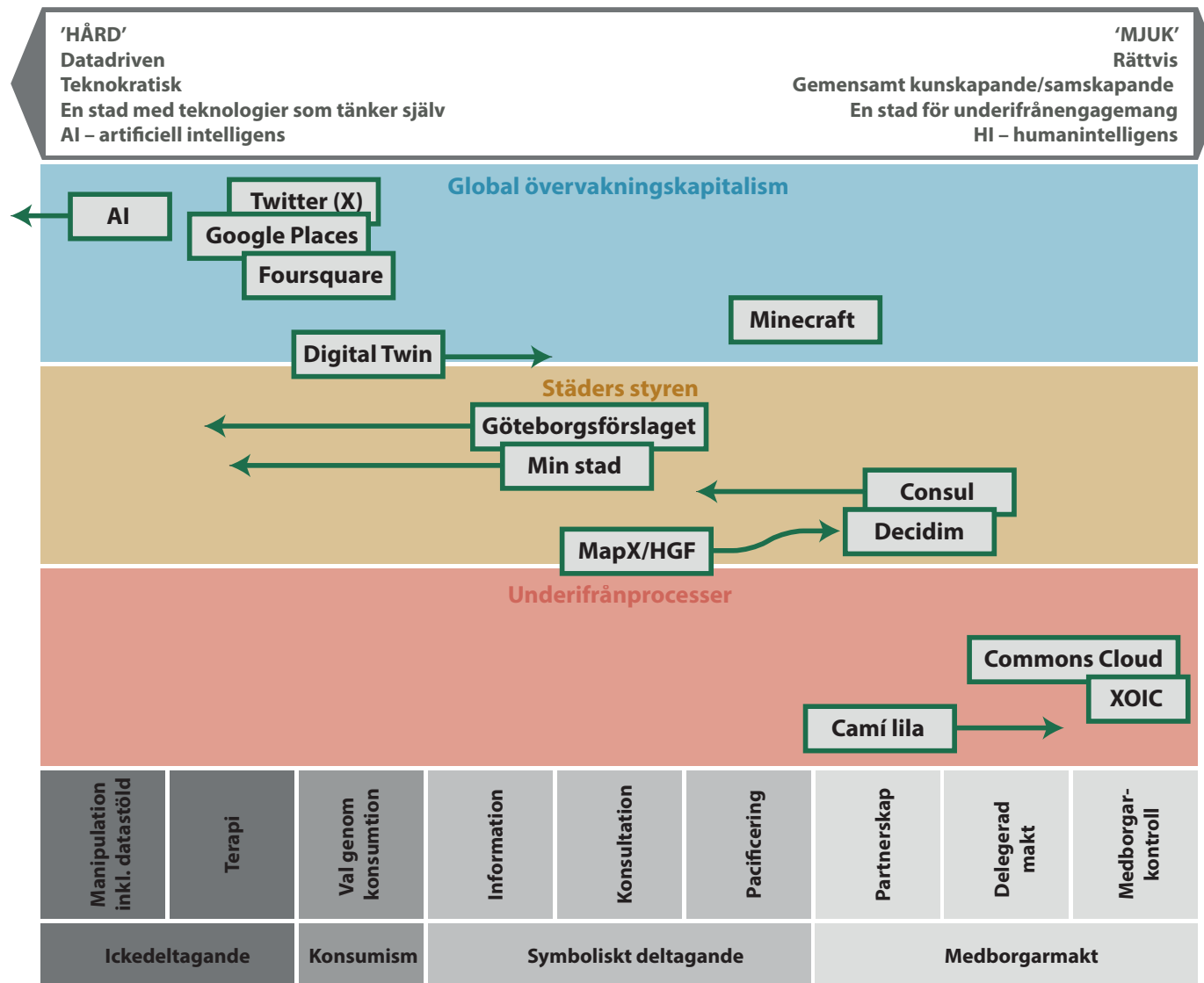
Göteborgs digitala tvilling kan sägas befinna sig i gränsområdet mellan datainsamling stödd av globala teknologier och ambitioner hos Göteborgs politiker och tjänstepersoner. Även om det ska finnas möjlighet för medborgare att utforska tvillingen så verkar det i dagsläget inte finnas något egentligt stöd för medborgarinflytande. Det finns dock en potential, därav pilen är höger. Både Göteborgsförslaget och Min stad ligger närmare deltagandestegens 'konsultation' men eftersom det är så få förslag från medborgarna som någonsin förverkligas, så finns det pilar åt vänster som drar båda dessa plattformar mot 'terapi' och kanske till och med 'manipulation' från stadens sida.

Göteborgs stadsbyggnadsförvaltnings försök med skolbarn i Hjällbo som arbetade med Minecraft som ett inspel till stadens barnkonsekvensanalys i samband med stadsdelens planprogram upplevdes som fantastiskt av såväl barnen som av lärarna och tjänstepersonerna.

Frågan är dock hur det faktiskt påverkade planprogrammet så kanske borde det finnas en pil åt vänster även här, i riktning mot 'konsultation' eller till och med 'terapi'?

I Spanien utvecklades både Consul och Decidim i starka partnerskap mellan stad och civilsamhälle. I Barcelona verkar detta hålla i sig, medan Consuls roll har försvagats i Madrid, härav pilen åt vänster. Hyresgästföreningens startade sitt arbete med MapX i Hjällbo och Biskopsgården i ett försök att stärka hyresgästernas inflytande i samband med stadens planprogramsarbete. Hyresgästföreningen är i och för sig en civilsamhällesorganisation men en stor sådan och arbetet med MapX kan därmed in riktigt ses som underifrån drivet. MapX-enkäten handlade främst om 'konsultation' med de boende men innehöll också element av lokal organisering och mobilisering och ett erbjudande om 'partnerskap' med kommunen, något som kan stärkas ytterligare om MapXs enkäter och den lokala mobiliseringen kan kopplas till en bredare plattform för medborgarinflytande, som exempelvis Decidim.

Slutligen representerar Camí lila, CommonsCloud och The Open and Community Internet of Things Network (XOIC) i Barcelona en mycket starkare betoning på egenmakt och kollaborativ programutveckling och kontroll över den personliga datan. Camí lila kan ses som ett partnerskap med civilsamhället för att ta fram viktig information om stadsmiljön, men med potential att leda till ett större inflytande om man genom detta informationsövertag förmår påverka Barcelona stad till åtgärder. Dessa tre appar kan i mycket ses som en ren motsats till Twitter/X, Google med flera, och också till projekt som den digitala tvillingen.

Ett försök att placera in olika 'smarta' appar och plattformar i förhållande till den demokratiska smarta stadens värderingskomplexitet. Som bakgrund finns de tre lager som representerar olika typer av inflytande: 1) Den globala övervakningskapitalismen som representeras av Google, Apple, Facebook m.fl.; 2) Städers olika styrande organ; och 3) Medborgarnas olika möjligheter att påverka utvecklingen. Över dessa beskrivs spänningsfältet mellan de som å ena sidan betonar datadriven och teknokratisk 'smartheit' stödd av artificiell intelligens och å den andra de som förespråkar rättvisa och samskapande baserad på den kunskap och intelligens som människor bygger tillsammans. Underst ligger deltagandestegen som beskriver graderna av inflytande underifrån, från ickedeltagande till vänster, till medborgarmakt till höger. Observera att 'spänningsfältet' och 'deltagandestegen' dock inte helt och hållet överensstämmer med varandra utan att bilden egentligen borde vara tredimensionell för att fullt ut kunna beskriva alla nyanser. Bilden är baserad på Monterde (2019), Arnstein (1969) och Cardullo/Kitchin (2019).

Slutord

Vår studie av Barcelona och Madrid som smarta städer underifrån har lyft fram några av de viktigaste aspekterna när avsikten är att stärka medborgarnas inflytande med hjälp av digitala verktyg.

Den första avgörande punkten är om syftet är att övervaka och samla in data från medborgarna – data som sedan bearbetas av experter och datorer – eller om målet är att samskapa basen för stadsliv och stadsmiljöer tillsammans med medborgarna. Om det är det senare så måste de digitala verktygen utformas så att ett antal olika rättigheter säkerställs, dvs. rättigheterna för alla att förstå, tala, samarbeta, föreslå, inte hålla med, bry sig om och bestämma. Detta innebär att en demokratisk smart stad bör sikta mot ett rättvist och gemensamt kunskapande/samskapande byggt på underifrånengagemang och HI (humanintelligens), dvs. inte främst mot en datadriven stadsutveckling med AI (artificiell intelligens) och teknologier som tänker själva. Här kan man också fundera kring hur olika digitala aktiviteter förhåller sig till den s.k. deltagandestegen (Arnstein, 1969; Cardullo & Kitchin, 2019), som spänner från att medborgarna enbart blir styrda, puffade (nudged) eller kontrollerade, till att den smarta staden stärker samhällsengagemang, deltagande och sociala och politiska rättigheter.

En andra observation är att de digitala plattformar som skapades i Madrid och Barcelona (dvs. Consul och Decidim) byggde på en stark och långvarig samverkan mellan de båda städernas styrande organ och det breda civilsamhället, ett mycket produktivt samarbete där aktivister och hacktivisterna spelade en avgörande roll. Här hade den politiska viljan stor betydelse men än viktigare var den långvariga tradition och kultur av starkt medborgardeltagande som de digitala verktygen kunde

bygga på och docka in i. På så sätt har man kunnat skapa en 'hybrid' mellan deltagande offline (dvs. ansikte mot ansikte) och online (dvs. digitalt), där båda är lika viktiga byggstenar av den demokratiska smarta staden. Här poängterade många av de intervjuade i Barcelona och Madrid vikten av att inte förlita sig på ogenomskinliga tekniklösningar utvecklade av större företag (som Alphabet (Google), Amazon, Apple, Meta (Facebook) och Microsoft) men också mindre teknikföretag, som i många fall tjänar pengar på den data de samlar in – eller stjälar – från oss. Man bör hellre söka sig till verktyg som baseras på öppna data och öppen källkod. Då kan lokala programutvecklare vara delaktiga i utveckling och övervakning tillsammans med kommun och civilsamhälle, så att ett lokalt och stödjande 'teknopolitisk ekosystem' kan byggas upp.

I Barcelona lyftes Decidim fram som mycket användbar för stadens förvaltningar som den plattform där såväl deltagandeprocesser och information som implementering och uppföljning kunde rymmas och delas. De flesta av tjänstepersonerna verkade se positivt på Decidim som ett användbart redskap i det dagliga arbetet. Trots detta fanns det utmaningar i hur det breda deltagandet hanterades inom kommunorganisationen. Även om staden byggt upp en särskild organisation för stöd till både deltagande både offline och online, kunde deltagandeprocesser ändå leda till plötslig arbetsbelastning som lades ovanpå planerade arbetsuppgifter. Slutsatsen är att ett seriöst försök att skapa en smart demokratisk stad också kräver ett seriöst budgetutrymme.

En fjärde observation är att deltagarna i Göteborgsworkshopen var mycket positiva både till de erfarenheter som presenterades från Barcelona och Madrid och till sina egna gemensamma erfarenheter

av digitala verktyg, som exempelvis MapX. Men när de reflekterade över sin verklighet som medarbetare i sina större organisationer framstod det tydligt att Göteborg befinner sig mycket långt från det medborgardeltagande och den digitala demokrati som vuxit fram i Spanien. Resurser och mandat saknas för tjänstepersoner och medarbetare för att höja ribban när det gäller medborgarinflytande, det förefaller som att många politiker såväl som tjänstepersoner och medarbetare vill behålla makten över olika stadsutvecklingsprocesser, medborgarna erkänns sällan som viktiga kunskapsbärare och den information som kommer från dem passar inte in i tjänstepersonernas arbetssätt och processer. Allt som oftast avviker alltså staden från sina egna policys när det gäller medborgarinflytande och satsar i stället på enstaka event som riskerar att leda till 'demokrati-tvätt' och minskad tillit från medborgarnas sida.

Som slutord måste man ställa sig frågan: Finns den politiska viljan att skapa demokratiska smarta städer eller föredrar man

den teknokratiska och ovanifrånstyrda versionen? Och om den demokratiska smarta staden behöver byggas underifrån på en stark kultur av medborgardeltagande: Hur står vi oss i Sverige där, med vår teknikoptimism, vår tro på marknadslösningar och vårt förtroende för att samhällets institutioner löser allt för oss, med sina tjänstepersoner som ofta 'vet' vad som är bäst för invånarna? I Barcelona sågs det som självklart för kommunen att investera både tid och pengar i brett och djupt medborgardeltagande, något som i regel tyvärr inte alls är fallet i Sverige. Kanske behöver bygget av svenska demokratiska smarta städer börja med vår syn på och kapacitet för starkt medborgardeltagande snarare än i val av teknologier och digitala plattformar?

Slutligen vill vi tacka alla de som generöst har bidragit till arbetet med den här rapporten, dvs. alla de som intervjuades i Barcelona och Madrid och de som deltog i workshopen i Göteborg, och inte minst Richertska stiftelsen som finansierade arbetet.

Referenser

- Arnstein, S. (1969). A Ladder of Citizen Participation. *Journal of the American Institute of Planners*, 35(4), 216-224.
- Atlee, T., & Zubizarreta, R. (2003). *The Tao of Democracy: Using Co-intelligence to Create a World that Works for All* (Kindle edition). Writers' Collective.
- Barandiaran, X., Calleja-López, A., & Monterde, A. (2018). *Decidim: political and technopolitical networks for participatory democracy* (Decidim's project white paper). [LÄNK](#)
- Barandiaran, X., Calleja-López, A., Monterde, A., Aragón, P., Linares, J., Romero, C., & Pereira, A. (2017). Decidim: redes políticas y tecnopolíticas para la democracia participativa. *Recerca: revista de pensament i anàlisi*(21), 137-150. [LÄNK](#)
- Berditchevskaia, A., & Baeck, P. (2020). *The future of minds and machines: How artificial intelligence can enhance collective intelligence*. [LÄNK](#)
- Borge, R., Balcells, J., & Padró-Solanet, A. (2022). Democratic Disruption or Continuity? Analysis of the Decidim Platform in Catalan Municipalities. *American Behavioral Scientist*, 67(7), 926-939. [LÄNK](#)
- Cardullo, P. (2020). Citizens in the 'Smart City': Participation, Co-production and Governance. *IN3 Blog*. [LÄNK](#)
- Cardullo, P., & Kitchin, R. (2019). Being a 'citizen' in the smart city: up and down the scaffold of smart citizen participation in Dublin, Ireland. *GeoJournal*, 84(1), 1-13. [LÄNK](#)
- Consul. (2023). *Consul Democracy*. Consul Democracy Foundation. [LÄNK](#)
- Decide Madrid. (2022). *Descubre la plataforma de participación ciudadana del Ayuntamiento de Madrid*. Ayuntamiento de Madrid. [LÄNK](#)
- Decidim. (2023). *Decidim is a digital platform for citizen participation*. Decidim. Retrieved 07-09-2023. [LÄNK](#)
- Decidim.Barcelona. (2023). *Construïm la Barcelona que volem*. Ajuntament de Barcelona. Retrieved 04-09-2023. [LÄNK](#)
- Dimmons Research Group. (2019). *Commons sustainability model*. femProcomuns. [LÄNK](#)
- ECOD. (2023). *Barcelona is the first European Capital of Democracy. We are open for new cities!* European Capital of Democracy. [LÄNK](#)
- Göteborgs stad. (2023a). *Digital tvilling*. Göteborgs stad. [LÄNK](#)
- Göteborgs Stad. (2023b). *Prototyp Göteborg*. Göteborgs Stad. [LÄNK](#)
- Haugen, K., & Cavenius, H. k. (2020). *Social Return on Investment (SROI) inom stadsplanering och byggd miljö: Forskningsöversikt inom projektet SIGURD* (RISE rapport 2020:69). [LÄNK](#)
- Hinojosa-Hinojosa, K., & González-Cacho, T. (2023). The Dark Side of Smart Cities. In M. Cebral-Loureda, E. G. Rincón-Flores, & G. Sanchez-Ante (Eds.), *What AI Can Do: Strengths and Limitations of Artificial Intelligence* (pp. 193-215). [LÄNK](#)
- Hyresgästföreningen m.fl. (2020). *Framtiden för parkering och nya bostäder: Analyser av bostadsmarknad, markanvändning och miljökonsekvenser*. [LÄNK](#)
- Kitchin, R., Cardullo, P., & Di Felicianantonio, C. (2018). *Citizenship, Justice and the Right to the Smart City* (The Programmable City Working Paper 41). [LÄNK](#)
- Knutas, A., Palacin, V., Maccani, G., Aragón, P., Wolff, A., & Mocek, L. (2022). Civic Code for Social Change: Lessons in Civic Tech Grassroots for Software Engineers. *IEEE Software*, 39(06), 64-72. [LÄNK](#)
- Madestam, J., Sundström, G., & Bergström, G. (2018). Public or Private – Does It Matter? How School Leaders in Public and Private Schools Perceive Their Roles. *Scandinavian Journal of Public Administration*, 22(3), 129-152. [LÄNK](#)
- Mancebo, F. (2020). Smart city strategies: time to involve people. Comparing Amsterdam, Barcelona and Paris. *Journal of Urbanism: International Research on Placemaking and Urban Sustainability*, 13(2), 133-152. [LÄNK](#)
- Metadecidim. (2023). *Metadecidim*. Metadecidim. Retrieved 07-09-2023. [LÄNK](#)

Monterde, A. (2019). From smart city to democratic city. *Barcelona Metròpolis*.

[LÄNK](#)

Noguero, S., Congosto, R., Durant, M., Mendiharat, A., Sauliere, S., Abellán, A., Diez, R., Aragón, P., de Diego, A., Calvo, S., Álvarez, P., Gutiérrez, B., & Bermejo, Y. (2019). *Future Democracies: Laboratory of Collective Intelligence for Participatory Democracy*. [LÄNK](#)

Odhnoff, S. (2023). *Mellan det förflutna och framtiden : En studie av Hyresgästföreningen på 2000-talet*. Marie Cederschiöld högskola. WorldCat.org.: Stockholm. [LÄNK](#)

Patel, M., Sotsky, J., Gourley, S., & Houghton, D. (2013). *The Emergence of Civic Tech: Investments in a Growing Field*. [LÄNK](#)

Peña-López, I. (2017). *decidim.barcelona, Spain* (Voice or chatter? Case studies, Issue. [LÄNK](#)

Smith, A., & Martín, P. P. (2021). Going Beyond the Smart City? Implementing Technopolitical Platforms for Urban Democracy in Madrid and Barcelona. *Journal of Urban Technology*, 28(1-2), 311-330. [LÄNK](#)

Svítek, M., Skobelev, P., & Kozhevnikov, S. (2020, 2020//). Smart City 5.0 as an Urban Ecosystem of Smart Services. Service Oriented, Holonic and Multi-agent Manufacturing Systems for Industry of the Future, Cham.

Tebbens, W. (2022). *Digital commons in the city. The case of Barcelona*. The Free Knowledge Institute. [LÄNK](#)

Wetherall-Grujić, G. (2023). *Intelligence: Artificial, Collective, or Otherwise*. *Decidim Fest 2023*. Democracy Technologies. [LÄNK](#)

Wikipedia. (2023a). *Hacker*. [LÄNK](#)

Wikipedia. (2023b). *Hacktivism*. [LÄNK](#)

Wikipedia. (2023c). *Open data*. [LÄNK](#)

Wikipedia. (2023d). *Open source*. [LÄNK](#)

Jaan-Henrik Kain, forskare på Göteborgs universitet, har lång erfarenhet av forskning kring planerings- och omställningsprocesser med brett deltagande av olika slags intressenter. Sakområdena har varit skiftande, bland annat stadsomvandling, kompakta städer, bostadsförsörjning, landsbygdsomvandling, ekosystemtjänster, förorenad mark, cirkulär ekonomi (avfallsresurser), sanitetsplanering med återföring av näringsämnen, informalitet och gräsrotsinnovation. Forsknings- och innovationsprojekten har genomförts i Sverige, Europa, Afrika och Latinamerika. Förutom ett fokus på aktionsinriktad och transdisciplinär forskning har projekten inbegripit metoder för att stärka ett demokratiskt intressentdeltagande genom spelifiering, virtual reality, augmented reality med flera verktyg för digital kollektiv intelligens. Kontakt: jaan-henrik.kain@gu.se

www.codesigncities.se

Jenny Stenberg, forskare på Göteborgs Universitet, har i 25 år arbetat med aktionsinriktad, interaktiv och transdisciplinär forskning med fokus på sociala aspekter och invånarinflytande i planering, renovering och design. I förorts-kontext i Biskopsgården, Hammarkullen och Hjällbo har forskningen handlat om invånarnas möjlighet till påverkan vid stadsutveckling, förtätning och renovering. I informella områden i Argentina, Kenya och Syafrika har den handlat de boendes strävanden efter att initiera förändringsprocesser som kan gynna dem i deras utsatta situation. I landsbygds-kontext på Tjörn, Orust och andra mindre kommuner har det handlat om medskapande design av bostäder och att civilsamhället och kommuner i partnerskap verkar för en bostadsförsörjning för människor med normal eller liten plånbok. Kontakt: jenny.stenberg@gu.se